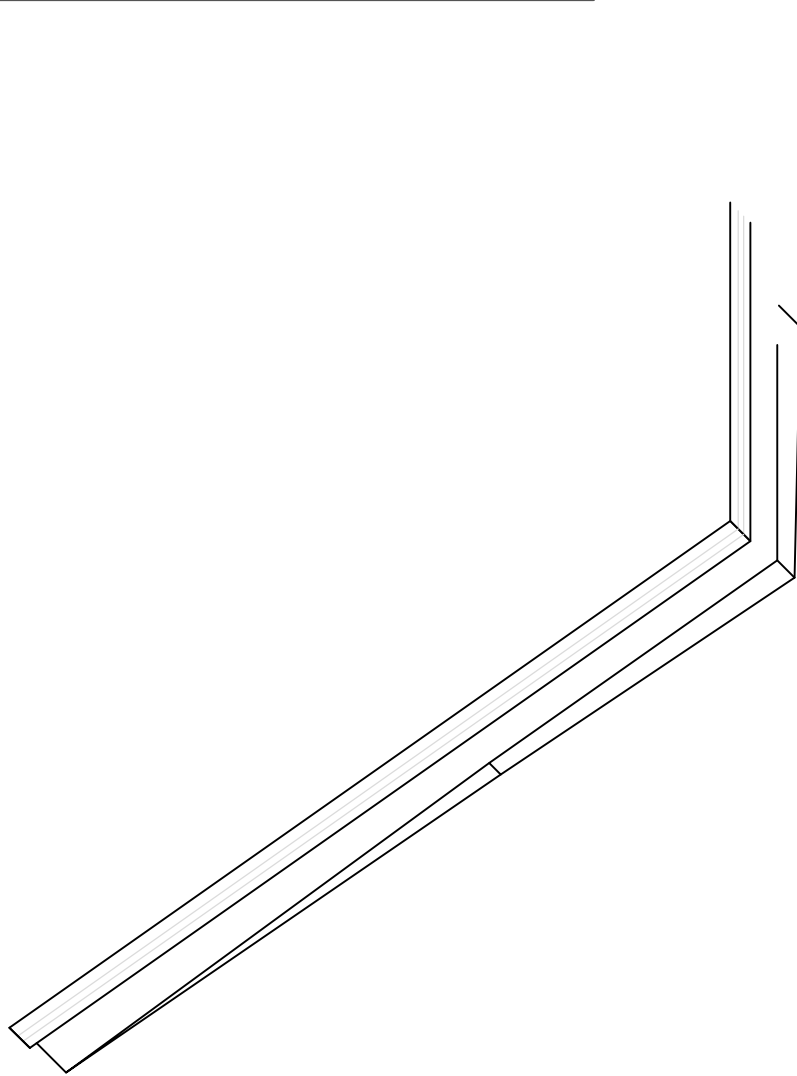
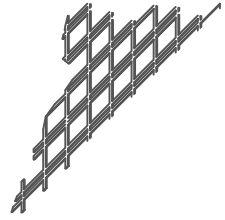
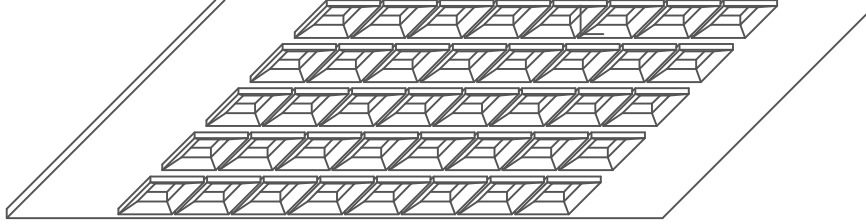

Eesti Kunstiakadeemia
Arhitektuuriteaduskond
Arhitektuuri ja linnaplaneerimise eriala

Projekteerijate maja

magistritöö

Madli Kaljuste

Juhendajad:
Raul Kalvo
Martin Melioranski

Tallinn 2020

Autori deklaratsioon

Kinnitan, et:

1. käesolev magistritöö on minu isikliku töö tulemus, seda ei ole kellegi teise poolt varem (kaitsmisele) esitatud;

2. kõik magistritöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on magistritöös nõuetekohaselt viidatud;

3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma magistritöö repositooriumis, kus see muutub üldsusele kättesaadavaks interneti vahendusel.

Madli Kaljuste

2020. aastal

Tähusõnad

Tänan paljusid inimesi, kes on rohkem ja vähem teadlikult töö valmimisele kaasa aidanud.

Tänan olemas olemise, aja, mõttevahetuste, käte ja jalgade eest Mari Möldret, Ivo Arrot, Helmi Marie Langseppa, Margus Tammikut, Ulla Allat, Hans Allat, Triin Reidlat, Jaanika Saud, Helena Rummot ja oma perekonda. Eriti oma kannatlikku ema.

Tänan vestluste ja ära kuulamise eest Eik Hermann, Aet Aderit, Kalle Komissarovi, Peep Jänest, Veljo Kaasikut, Andres Ojarit ja oma juhendajaid.

Tänan võtmete ja praktiliste nõuannete eest Toomas Tammist.

Tänan Eesti Kunstiakadeemia Arhitektuuriteaduskonda võimaluste eest mõtteid lennutada.

Sisukord

Eessõna	13
Sissejuhatus	15
Projekteerimisest	19
Projekteerijate majast	27
Faktid	27
Eellugu	29
Ajast	39
Modernismi noored varemed	41
Hiljutine pärand	57
Iganemisest	63
Hiljutised iganemised	69
Ehituse ja lammutamise vahel	71
Olevik	81
Projekteerijate maja	83
Olevik Projekteerijate majas	87
Album	89
Kvartali plaanid	113
Ümbrus	119
Projektsioonid	123
Ära võtmised	128
Üle võtmised	129
Kokkuvõte	137
Abstract:	141
Kasutatud kirjanduse loetelu	145
Lisad	161
Ajajoon	162
Rägastik	164

Eessõna

On palju teadlikke ja alateadlikke seoseid. Seda tööd tehes meenus aeg, kui käisin Tallinna Muusikakeskkoolis. Vabaduse puiesteel asuv koolimaja oli selleks ajaks üsna räämas. Oodati, et kohe-kohe kerkib kesklinna uus maja ja kolitakse sinna. „Kohe-kohe” oli kestnud vähemalt kakskümmend aastat. Nõnda lükkus olematusse tulevikku nii akende vahetus, põrandate lappimine ja saali mööbli uuendamine. Ootus, et üsna varsti tuleb suur muutus ja olemasoleva saab maha jätta ning lammutada, lukustas maja seisundisse, kus praktiliselt midagi parandamiseks ei tehtud.*

Teisalt andis see kasutajatele kindlasti suurema vabaduse kui uued vastvalminud koolimajad, kus reeglid näivad karmimad. Seintele sai süütundeta kleepida mida vaja, lõpukella päeval ujusid koridorid veesõjas, seinad said täkitud ning värv nokitud. Sai proovida, kas mateeria ikka päriselt vastu peab. Pidas ja ei pidanud ka. Magistritööd tehes ilmnes sarnasus selle mälukihiga. See töö on võib olla ka mingit sorti vabaduse otsimine olukorras, kus kõik näib seisvat paigal.

* Olgu märgitud, et tänaseks on kõnealusel hoonel siiski aknad vahetatud ning ka muud hädapärased heakorratööd teostatud. Uue maja ootus aga jätkub. Lähitulevikus vististi tõesti on kerkimas uus “Kaunite kunstide kool”

Sissejuhatus

Magistritöö võtab vaatluse alla Tallinna kesklinnas asuva büroohoone aadressil Rävalla pst 8 – tuntud ka kui Projekteerijate maja. Hoone satub vaatluse alla äraootaval hetkel, kus paistab, et see varsti kaob.

Töö koosneb esseedest ja märkmetest oma täies kahtluste rägastikus. Kirjalik osa on üles ehitatud parempoolsetel lehtedel kulgeva mõttevoona ning lehtede pahupoolele ilmuvate illustratiivsete materjalide, kõrvalepõigete ja kommentaaridena. Küsimuseks on (ja jääb), kas omalaadses sattumuslikus koosluses, mida hoonest praegu leida võib, on ka oma kvaliteet. Või on paratamatus, et uue (paremat tulevikku töötava) projekti maksma panekuks peab praeguse olukorra tühistama? Kas on võimalik hoone nn viimase peatüki tardunud olekus, kus lammutusotsus on justkui tehtud, avastada mängulisem võimaluste väli?

Küsimused, millega töö käigus on tegeletud.

Pärandi- ja mälu küsimused ehitatud keskkonnas.

Olemasoleva kummaline määratlematus.

Olevik kui aegadest kõige raskemini määratletav
(võrreldes mineviku või tulevikuga).

Arhitektuuri ja hoolduse läbipõimitus.

Ehitamine kui hävitamine.

Metoodikaid:

Joonised. Arhiivi jooniste kollaaž ja olemasoleva olukorra
läbijoonestamine, kaardistamine, pildistamine.

Vestlused hoone arhitektiga, praeguste ja endiste
kasutajatega, haldajaga jt.

Empiirilised vaatlused. Hoones viibimine, töötamine,
sündmuste külastamine, jalutuskäigud.

Maketeerimine. Mudeldamine. Fragmentide lavastus.

Samuti loen töö kaudseks osaks pool aastat koristajana
töötamise (mitte küll vaatluse all olevas hoones), mis
eemaldas poeetilisi kihte rutiinsete tööde mõtestamisel.

Projekteerimisest

Etümoloogilised eksirännakud.

Sõnu projekteerima ning projitseerima on eesti keeles funktsionaalselt eristatud, ent tegelikult on need ühest ja samast sõnast tuletatud.¹ Ladinakeelne verb *proicio* väljendab ettepoole viskamist. Ent on laiendatav ka kasutustele, kus väljendatakse väljaviskamist, minema ajamist, ära- või mahaviskamist, käega löömist, mitte hoolimist² ja laiali pillutamist³.

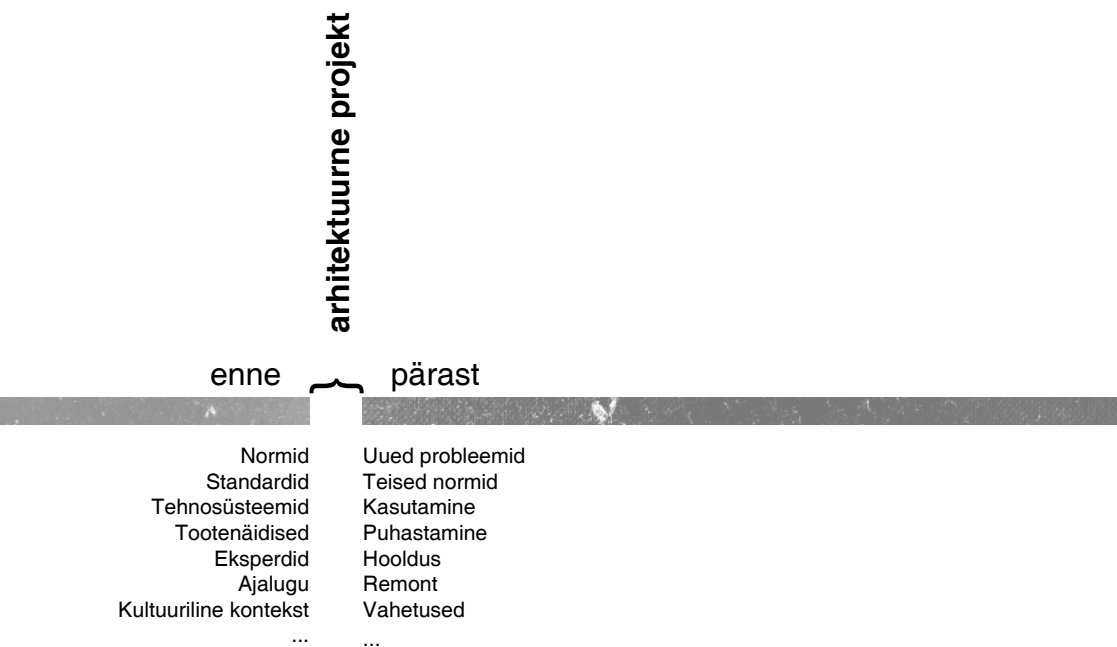
Viimased laiendused näivad sõna praegust kasutust arvestades eriliselt kurioossed. Levinuim arusaam projekteerimisest kui sihipärasest tulevikku suunatud tegevusest – kavandamisest – näib olevat siiski pigem loov kui hävitav.

Näivad vastandid on tihtilugu põimunud.

1 T. Önnepalu, Vundamentalismist. <http://www.burke.ee/2017/09/18/tonu-onnepalu-vundamentalismist/>

2 R.Kleis, Ü. Torpats, L Gross, H. Freymann, Ladina-Eesti sõnaraamat; Tallinn, Valgus 1986, lk 538.

3 <https://www.wordsense.eu/proicio/>

Projekteerimise käigus toimub maailma lahterdamine ja kategoriseerimine. Nõnda on projekteerimine teatav tükeldamine, mille tulemus võib näida kui tervik, ent on saadud sihipärase lahutamise ja kõrvalejätmise hinnaga. Indrek Rünkla sõnastab säärase korrastamise arhitektuurses loomingus kui puutumistasandi või kaalutlusvälja laotamise – see on tema sõnul iga projekti kohustuslik osa. „See on hetk, kus me piirame kaose totaalsust – me lõikame kõigi võimalike kaalutluste hulgast välja need, mida me antud projekti jaoks oluliseks peame.”⁴ Kaalutlused erinevad sõltuvalt inimesest, ametist, ajastust, kultuurist ja olukorrast. Ometi käib otsusega, mis väärib märkimist, kaasa ka otsus, mis on väärtusetu ja kõrvaline. Projekt teeb valiku maailmast ning jätab välja enda jaoks ebavajaliku. Arvestab näiteks krundipiiride, muinsuskaitsete erinõuete ja kliendi soovidega. Või abstraktsema ruumilise kvaliteedi ning kontseptuaalse terviklikkusega. Valikust loob ta oma interpretatsiooni – näilise terviku.

Arhitektuurne projekt loob hetkelise korra, aga võetakse realiseerudes maailma segase terviku poolt taas üle.

Projekteerimise käigus ennustatud korduvad tegevused – hoone funktsionaalne programm võib olla üks püsimatuid elemente arhitektuurse objekti eluloos.

⁴ I. Rünkla, Arhitektuursest mõtlemisest: seostest tunnetusliku ja ühiksondlike konstruktsioonide vahel arhitektuuri praktika näitel, EKA 2016, lk 81.

Modernistliku mantra sõnul järgib vorm tegevusi (*form follows function*). Tihtilugu mõjutavad need kaks osist - ruum ja tegevused- üksteist siiski puhtfüüsiliselt vähem kui vaid abstraktselt mõeldes. „Toast võib saada haigepalati.”⁵ Kodukontori või narkolabori.

⁵ J.Viiding, Vaikelu, Osa, Eesti Raamat, Tallinn 1991, lk 81.

Säärane segane kogu – elu ja aegade poolt üle võetud arhitektuurne objekt on ka Projekteerijate maja tänasel päeval.

Projekteerijate majast

Faktid

Aadress: Rävala pst 8

Arhitektid: Peep Jänes, Roman Urb, Mart Port
(eelprojekt), Arvo Niineväli (tööprojekt)

Sisearhitektid: Hannes Krull, Kirsti Laanemaa, Aulo Padar

Projekteerimise aasta: 1965

Valminud: 1981

Eesti parima tootmishoone preemia: 1982

Kubatuur: 67 000 m²

Suletud netopind: 18 978,6 m²

Korruselisus: 11 korrust

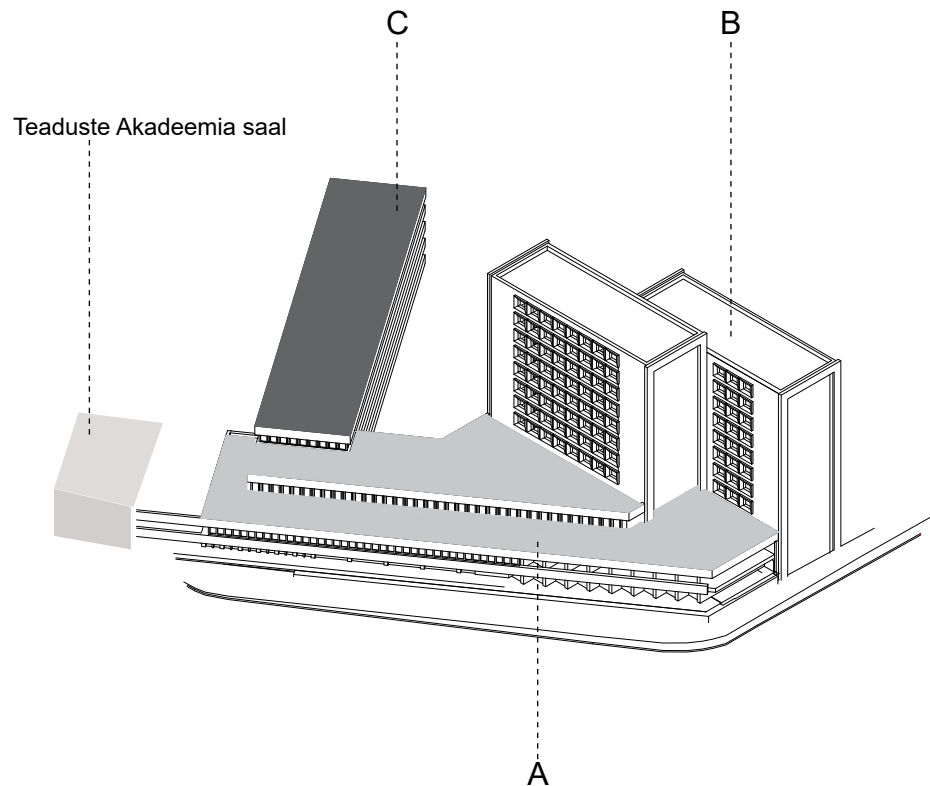
Esialgne funktsioon: Eesti Maaehitusprojekti, Eesti
Projekti ning Energiavõrkude Projekti bürood.

Bukletikese kaas aastast 1967.

Eellugu

Aadressil Rävala pst 8 asuv hilismodernistlik büroohoone on tuntud ka kui Projekteerijate maja. Hoone algupäraseks eesmärgiks oli koondada ühe katuse alla ENSV kolm suuremat projekteerimisbürood: Eesti Projekt, Eesti Maaehitusprojekt ja Energiavõrkude Projekt. „Ehitise juurde kuulusid ruumikas tänavalt avanev söökla esimesel korrusel, avara fuajeega suur saal ja eraldiseisvad väiksemad saalid, galerii, maketiruumid ning arvukalt töökohti projekteerijatele.”⁶ Hoone jaguneb neljaks peamiseks osaks: 11-korruseline kahe ühineva risttahukana lahendatud tornimaht (B), 4-korruseline kvartali sisemusse avanev büroomaht (C), 3-korruseline Rävala puiesteele avanev osa (A) ning eraldiseisev Teaduste Akadeemia juurde kuuluv saalimaht.

⁶ TAB 2013: Taaskasutades nõukogude ruumipärandit. Toim. K.Klementi, A. Ader, K. Tõugu, K. Õis. Eesti Arhitektuurikeskus, Tallinn 2013, lk 93

E K S P E R T I I S

Eesti NSV projekteerimisorganisatsioonide tootmishoone
projektulehanded arhitektuurse osa kohta.

Projekteerija: NPI "Eesti Projekt"

Projekti peainsener: A.V. u l p, ins.

Autorid: P. J a n e s, arh.

M. P o r t, arh.

O. M a r a n i k, ins.

Ehitatav ala Lenini puistee ja Võidu puistee nurgal
esitab linnaehituslikus mõttes küllaltki raskeid arhitek-
tuurseid probleeme.

Projekti ülesande lahendus esitab põhjalikult läbikaalu-
tud ja huvitava ettepaneku, mille juures:

- tuleb pidada üheks Võidu puistee ääres asuva
"Eesti Energia" elamu frondi pikendust samaloodav
ehitusega, millega Võidu puistee ehituslik ilme tublis-
ti vüidab.
- tuleb pidada soodsaks hoone kõrgosa platseerimist
Lenini puistee ja Võidu puistee nurgale, kus fiksee-
rib tänava nurga, on tulevase Tartu maantee sihtpunktis
ning omab küllaldast distantssi ENSV TA Raamatukogu-
hoone kõrgest korpusest, olles seejuures soodsalt ühen-
datud viimasega madala korpuse abil.
- tuleb pidada vastuvõetavaks autorite poolt ettepanud
printsipi, nagu see varemgi oli kaalumisel: ehitada
Lenini puistee loodepoolne külg vabama hoonestuslaadiga
vastandina selle kagupoolse rangelehitusfrondile.
- peab pidama otse vajalikuks, viimaks ometi väljaehitada
TA Raamatukoguhoonele ammugi ettenähtud maal, et selle-
le hoonele viimaks ometi anda lõpetatud välisilme.

Seejuures tahaks märkida:

1. Tundub, et kasutada olev ehituskruunt on munevõrra napp

Projekteerimise ajal kahtlesid toonane Tallinna
linnaarhitekt Dmitri Bruns ja teised ekspertgrupi liikmed
projekti linnaehituslikus lahenduses. Mõõndi, et tegemist
on küll andeka (Bruns), efektse (Tippel) ning leidliku
(Haljak) lahendusega, ent küsimusi ja kahtlusi tekitas
Eesti Projekti „liiga suurelt ja liiga silmatorkavalt“ (Bruns)
lahendatud tornid.⁷

⁷ Ekspertiis aastast 1966. Tallinna Linnaplaneerimisameti Arhiiv. Säilik nr
12726

FOTO: Tsirkuse hoone Stalini väljaku ääres,
Fn 2124, Tallinna Linnamuuseum,
<http://www.muis.ee/museaalview/2297557>

Hoone valmimine oli võrdlemisi pikk ja vaevaline protsess. Krundile, kus pärast teist maailmasõda asetses Tallinna tsirkus⁸ (!), oli varem, 1963. aastal, tehtud ka võistlus Eesti Vabariikliku Teaduslik-Tehniliste Ühingute Nõukogu majale⁹. Projekteerijaid koondava hoone eskiisprojekt pärineb aga aastast 1965. Sama aasta Sirbi ja Vasara 10. detsembri numbris figureerib projekt esikaanel. Lisaks fassaadile said uudisnupukeses ajastule omase detailse ja tehnilise kirjelduse ka valguslaed (gofreeritud plastmassist valgustehniline kile) ning põrandakatte materjal (viltalusel linoleum).

Väljavõte Sirp ja Vasar 10.detsember 1965.a

8 K.Kossar, Tunne Tallinna: Missugune oli Tallinna tsirkus? Postimees 21.01.2014 <https://www.postimees.ee/2668554/tunne-tallinna-missugune-oli-tallinna-tsirkus> (vaadatud 23.01.2019)
9 M.Väljas, M. Karu, Arhitekt Peep Jänes, Eesti Arhitektuurimuuseum 2012, lk 114.

Väljavõte Õhtuleht 18. Detsember 1968

1968. aasta Õhtulehest võib lugeda tulevikku vaatavat reklaamlookest peagi kerkivast hoonest. Märkimist väärib artiklis mainitud ajaline määrang 197..., mis viitab, et eelduste kohaselt pidi maja olema valmis juba seitsekümnendatel. Hoone kerkis aga juppide kaupa – kõigepealt tornid, hiljem Rävalla (sel hetkel Lenini) pst poolne madalam osa. Peep Jänes on tituleerinud hoone oma töödest kui „Kõige aeglasemalt realiseerunud ehitise”.¹⁰ Tiirlevad jutud, et aastaid pidi tornidesse tööle minema põhimõtteliselt läbi ehitusplatsi.¹¹ Lõplikult valmis Projekteerijate maja 1981.¹² aastal.

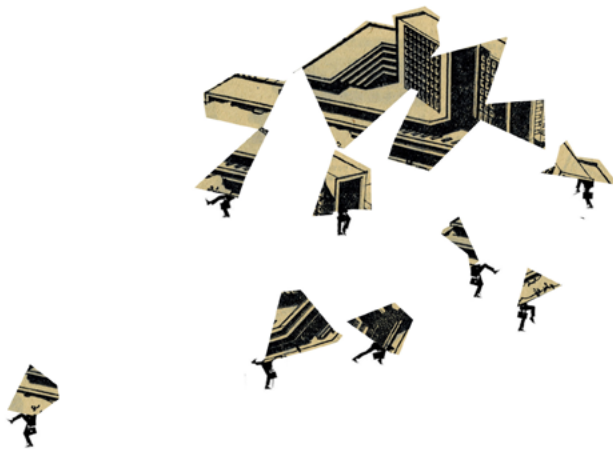
„Projekteerimisbürood koondasid lisaks arhitektidele ka konstruktsiooni- ja eriosade insenere, tehnikuid, kalkeerijaid ja eelarvestajaid. Iga asutus oli eneseküllane masin, mis oli suuteline projekti algusest lõpuni täiskoosseisus valmis tegema.”¹³

10 M.Väljas, M. Karu, Arhitekt Peep Jänes, Eesti Arhitektuurimuuseum 2012, lk 10

11 Meilivahetus Mait Väljasega, 6.02.2019

12 Tegelikuses on nn “valmimisaasta” Projekteerijate maja puhul vaieldav (Ja vb käib see iga hoone kohta...) Erinevatest allikatest leiab erinevad aastad. TAB 2013 kataloog 1982, Arhitekt Peep Jänes 1981, Arhitektuurimuuseumi eksponaadisaal 1981.

13 I. Rünkla, Arhitektuursest mõtlemisest: seostest tunnetusliku ja ühiskondlike konstruktsioonide vahel arhitektuuri praktika näitel, EKA 2016, lk 166

Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamine tõi kaasa suurte projekteerimisbüroode lagunemise. „Sarnaselt talude rajamisega tekkis vastsesse Eesti Vabariiki hulk väikeseid arhitektuuribüroosid.”¹⁴ Projekteerijate maja ligi 19 000 m² hõivasid aga erisugused väikeettevõtted. Kõnealust hoonet kasutati oma esialgsel eesmärgil – projekteerimisinstituutide peakontorina vaid napid 10 aastat.

1982. aastal, vahetult pärast valmimist, sai hoone Eesti parima tootmishoone preemia. Võib öelda, et tegemist on hoonega, mis on tootnud mitmeid teisi hooneid ning kujundanud võimsalt (ehitatud) keskkonda. Projekteerijate maja algne eesmärk oli majutada suuri, ühe organismina toimivaid projekteerimisasutusi. Praegune jaotumine väga eripalgeliste väiksemate ettevõtete vahel on loonud killustunud siseruumi ja jätnud kasutusesta suure osa ühiseks kasutamiseks mõeldud ruumidest.¹⁵

Olles ise olnud projekteerimise ja planeerimise kants, on hoone enda praegune käekäik planeerimatult mitmekesine. Tegemist on kohaga, kus võib uppuda (modernistliku) arhitektuuri planeerimatusse ning muutuvasse olemusse.

¹⁴ I. Rünkla, Arhitektuursest mõtlemisest: seostest tunnetusliku ja ühiksondlike konstruktsioonide vahel arhitektuuri praktika näitel, EKA 2016, lk 162

¹⁵ TAB 2013: Taaskasutades nõukogude ruumipärandit. Toim. K.Klementi, A. Ader, K. Tõugu, K. Õis. Eesti Arhitektuurikeskus, Tallinn 2013, lk 93

Ajast

Modernismi noored varem

„Eesti keele seletav sõnaraamat“ (2009) defineerib modernismi kui uuenduslikkust taotleva suuna 19. saj lõpu ja 20. saj kirjanduses, kunstis ja muusikas.¹⁶ Nimekirja võiks vabalt täiendada ka arhitektuuriga või tõmmata kokku termini *kultuuripraktikad* alla. Moderniseerumise üheks põhiliseks ilminguks arhitektuuris on pea meeleteadlik püüd pidada sammu teadusliku ja tehnilise arenguga ning uudsuse eksponeerimine.

Modernsuse – uuenduslikkust taotleva suuna – algusaeg 19. sajandil käib paradoksaalselt käsikäes ka pärandi, kui mõiste, millena seda tänapäeval tunneme, sünniga. Muinsuskaitseliikumised said alguse ajal, mil tööstusliku tootmise laialdane levik tõi kaasa suured muutused ja üha kiirenevad ühiskondlikud arengud. On arusaadav, et ajal, mil tulevik näis tormates kohale jõudvat, tekkis vajadus ka juurte leidmiseks ja hoidmiseks.

Modernismile omane progressiusk lõikas oleviku ja tuleviku lahti minevikust. Lihtsustatult: ajaloolastele, muinsuskaitsetele jt jäi minevik, inseneridele ja arhitektidele tulevik. Manfredo Tafuri sõnastab modernismi soovi saavutada kontroll tuleviku üle ning kaotada nõnda igasugune risk, mis võib tekkida

¹⁶ <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=modernism&F=M>

etteaimamatusest¹⁷. Tema mõttele võib lisada ka soovi luua üheselt mõistetavaid narratiive minevikust. Püüdlus, mille vankri ette pärandikaitset kui valitud objektide väärtustamist on tihti rakendatud.

Modernsetele (ja ma väidaks, et ka postmodernsetele) hoonetele on sisse kirjutatud, et nad peavad olema alati uued. Vähemalt näima uued, puhtad ja siledad. Olema eeskujuks ning näitama teed tulevikku. Kui elu kihid ning mõrad ilmuvad, on suhtumine säärasesse pärandisse valdavalt negatiivne. Neid modernistlikke või postmodernistlikke pisut käest ära läinud hooneid võiks kutsuda noorteks varemeteks.

¹⁷ M. Tafuri, Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development, Cambridge & London: The MIT Press 1976, lk 52

Ilus elu - kahtlane vahepealsus - täiuslik vare

*Põige: Käisin täna peenrast
korjamas hiina laternate
(Physalis alkekengi) skelette,
ent varakevadiselt ei ole neist
kõik täiuslikkuseni kuivanud.
Pidi valima. Alles kuivamisel ja
mädanemise staadiumis kestad
tekitasid paratamatult kerge
pettumuse.*

Noored varemed tekitavad üldsuses tühimusega segatud tülgaust. Vähemalt paarisaja aasta vanused, nn „päris“ varemed selliseid tundeid ei tekita. Klassikalist pärandit uurinud Linda E. Patrick on märkinud, et hävingu protsesside jäljed, nagu fragmenteerumine, kinnikasvamine, lagunemine ja terviku kadumine, ei ole vaatajale šokeerivad, vaid mängivad olulist rolli hoone varemena ära tundmisel ning väärtustamisel.¹⁸ 20. sajandi nn „noorte varemete“ vahepealne olek on aga arusaamatu ja nõnda vastuvõtmatu. Bjørnar Olsen ning Þóra Pétursdóttir kõrvutavad seda seisundit inimkeha kultuuriliselt aktsepteeritavate olemisviisidega: keha võib olla kas elus (ning soovitatavalt ka noor, ilus ja trimmis) või puhastatud osteoloogiline skelett¹⁹. Protseesse, mis jäävad kahe oleku vahele, ei väärtustata. Säärane kõrvutus kehaga on ehk eriliselt sobilik modernismile kui (elu)stiilile, mis seadis keskseks keha ning selle eest hoolitsemise.²⁰

Noored varemed on paradoksaalsed ning keerulised moodustised, sest ühelt poolt näivad nad pärinevat veel üsna hiljutisest ajast, kus usk progressi ning helgesse tulevikku oli kindel. Oma praeguse olekuga väljendavad nad nii äsjust usku oma olemise kõigutatusse vajalikkusesse kui ka selle usu alusetust. Külvates

¹⁸ B.Olsen, P. Pétursdóttir, *Ruin Memories*, lk 15

¹⁹ B.Olsen, P. Pétursdóttir, *Ruin Memories*, lk 8

²⁰ <https://pinupmagazine.org/articles/interview-beatriz-colomina-x-ray-architecture-drew-zeiba>, vaadatud 15.04.2020.

nii kahtlust ja küsimusi (tegutsemise ja tootmise legitiimsusest), sunnivad nad tänases päevas tegutsejaid ümber orienteeruma. Näiteks, kõigi eelduste kohaselt oli Projekteerijate maja oma ajas ja ühiskonnakorralduses vajalik „tootmishoone“. See võimaldas hulga ehitiste väljamõtlemist ning Eesti maastiku organiseerimist – projekteerimist. Milline on nende projektide (kaasa arvatud Projekteerijate maja enda) praegune olek?

Tänapäeval kiputakse neisse projektidesse suhtuma kui kustutamist (või vähemalt unustamist) väärivasse vikka. Küsimuseks jääb, kas see, mis järgneb on tingimata parem. Tõik, et 20. sajandi teise poole normidele tublisti vastavad hooned on tänaseks päevaks iganenud, sunnib vahest kriitiliselt suhtuma just nüüdisaegsetesse aina kiiremini vahetuvatesse ning täpsustuvatesse reglementidesse.

Soome arhitektuurikollektiiv Suoja on näiteks üdini kriitiline II maailmasõja järgselt levinud ehitusviiside ja tehnoloogiate suhtes. Nende kriitika laieneb ka tänapäevasele ehitussektorile ja kasutatavatele materjalidele. Põhiliseks sõnumiks on, et jätkusuutlik ehitus ei ole keeruline; modernne ehitus on. Praktiliselt kogu II ms järge pärand on nende sõnul kaheldava väärtusega „tiksuv pomm“, millega pole suurt midagi teha.²¹

21 Suoja “Beyond Measure”, loeng “You tell me” sümposiumil 30.11.2019

Laias laastus on sellega raske mitte nõustuda. Kui aga uskuda levinud väidet, et 20. sajandiga (rääkimata veel 21. sajandist!) on inimkond ehitanud enam kui kõigi eelnevatega kokku, tähendab see, et erinevas staadiumis varemeid, mitte-veel-varemeid ja lihtsalt kulunud maju on viimasest aastasajast (oodata) enam kui kõigilt eelnevatelt kokku. Neid kõiki ei ole võimalik kaotada või ümber töödelda. Nendega peab lihtsalt elama.

Fooliumteip ja kroomitud teras

*arhitektuurbüroo
Vylde Vynck Talieu on toonud välja
detaili Villa Tugendhati olukorrast
vahetult enne renoveerimist aastal
2010. Kroomitud käsipuu on
kuriooselt, ent armsalt parandatud
fooliumteibiga, luues kummalise
dialoogi eksklusiivsuse ning odavuse
vahel.
Meeldivalt diletantlik
parandamine on igal juhul tore.*

kuvatõmmis Jan de Vylderi loengust I Prefer Not To
<https://www.youtube.com/watch?v=gAG-sd8oJfg>
(vaadatud 20.11.19)

Pärandi (*heritage*) mõistele võib läheneda (vähemalt) kahte moodi. Esimene on valitseva diskursuse ning ekspertide poolt pitsatiga kinnitatud. Liigitumine ametlikult kaitsealuseks pärandiks muudab aga ehitise olemisviisi ning sellega suhestumist kardinaalselt. Kaitsealuse staatus kinnitab tihtipeale teatud narratiivi ning raamib kureeritud pildi. Mõistetavalt, sest see lihtsustab avalikkusega suhtlemist ning selgitustöö tegemist. Suhtumine monumenti – kaitsealusesse hoonesse – on erinev ka kõige igapäevasemates toimingutes. Näiteks erinevad hoone ehitismälestiseks kuulutamisele eelnevad hooldustööd töödest, mida tehakse enne selle ametlikuks pärandiks kuulutamist.²²

Teise, „mitteametliku” pärandiga elatakse koos, seda vormitakse, muudetakse ning lammutatakse vastavalt vajadusele. Säärasena on see tihedamalt seotud ähmase mõistega „päris elu”. Päris elu nii kaitseb ja hoiab kui ka muudab ja hävitab. Nõnda on selles olemas teatud vabadus. On oluline säärane vabadus ning ehitistes peituv võimalus ära tunda. Hoidmiseks, avastamiseks ja väärtustamiseks ei pea hoone olema ametlikult muinsuskaitse radaril.

²² H. Sample, *Maintenance Architecture*, the MIT Press, Cambridge, MA 2016, lk 14.

Kaks eelnevalt õhku visatud pärandi mõistet võivad üksteisele ka läheneda ning kohati isegi seguneda. Jorge Otero-Pailos koos „*Experimental Preservation*” kaasautoritega sõnastab vajaduse eksperimentide järele (arhitektuuri) objektidega tegelemisel. Katsetamine on nii meetod teadmiste hankimiseks nende samade objektide kohta kui ka nende tuleviku kaitsmiseks.²³ Eksperimentaalne säilitamine²⁴ hindab ümber ja võib vaidlustada kinnistunud arusaamu pärandist ja selle kaitsest. Eksperimenteerimispraktika alguspunktiks on kahtlus²⁵. Seda väljendab ilmekalt Lars Rambergi projekt „Palast des Zweifels“ - Kahtluse palee.

²³ J Otero-Pailos, *Experimental Preservation*, toim. J Otero-Pailos, E. Langdalen, T. Arrhenius, Lars Müller Publishers 2016, lk 11

²⁴ Täna tõlke tabamise ja üldiselt innustavate vestluste eest muinsuskaitset Triin Reidlat.

²⁵ J Otero-Pailos, *Experimental Preservation*, lk 20.

Lars Ø . Ramberg Zweifel, Palast der Republik, Berlin, 2005.

1970. aastal ehitatud modernistlik meistriteos Palast der Republik (Vabariigi palee) jäeti 1990. aastal pärast DDRi lagunemist maha. Pärast Saksamaa taasühinemist oli hoone saatus debattide keskmes. Kas taastada hoone uue kultuurikeskusena või on see uue Saksamaa kontekstis problemaatiline paik? Rambergi projekt muutis hoone monumendiks sellele samale debatile, väljendades identiteedi diskursuse läbipaistvust ning kollektiivset julgust kahelda.

Kahtluse palee oli kummardus uuele Saksamaale, kus kollektiivne kahtlus on võimaldanud riigil totalitaarse ajaloo seljataha jätta. Samas oli tegemist ka kriitikaga ajalooliste monumentide kultuse vastu.

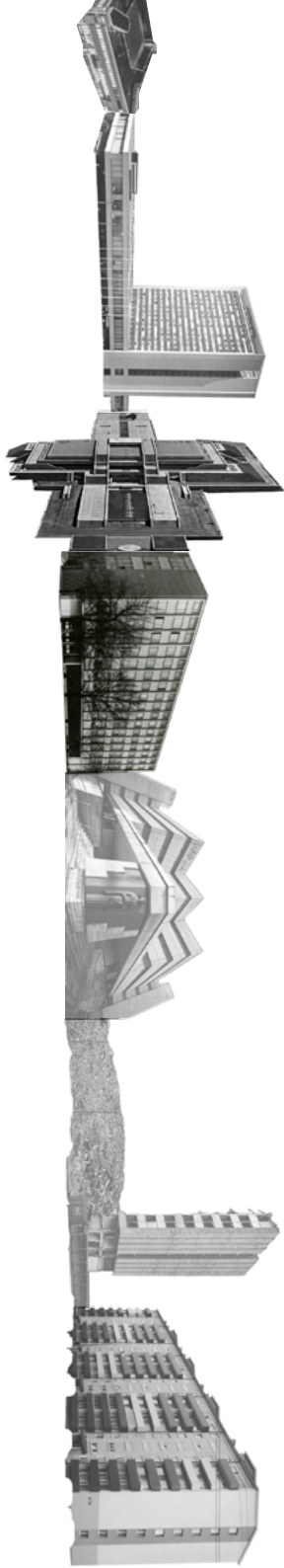
Kahtluse palee sai meedias laialdast tähelepanu ning avas uusi debatte nii rahvuslikust identiteedist kui ka kõnealuse hoone saatusest.

2006. aastal otsustas Saksa Bundestag hoone lammutada ning ehitada selle asemele koopia Friedrich II linnapaleest, mis asus seal enne II maailmasõda.²⁶

Rambergi sekkumine – sõna “KAHTLUS” paigutamine hoonele – oli hüpotees ning hoone väärtuse test. Laialdane tähelepanu ning tekkinud arutelu tõestasid, et hoonel oli olulisus, mida ametlik planeerimisamet ei olnud nõus tunnistama.²⁷

²⁶ <http://www.larsramberg.de/1/viewentry/3890>

²⁷ J Otero-Pailos, Experimental Preservation, lk 21.

Hiljutine pärand

Huvi hiljutise pärandi vastu on tõusuteel. Loomulikult ei võrdu modernism Eestis ainult nõukogude pärandiga, siiski on siinse töö raames vaatluse all just see osa. Küsimused lähiminekü ehituspärandist kerkivad ikka ja jälle siinmail esile. XIII Veneetsia Arhitektuuri Biennaali Eesti ekspositsioon 2012. aastal vaatles Linnahalli kurioosset saatust ning küsis kui pikk on ühe hoone eluiga.²⁸ See suur, maastiku ja hoone hübriid kerkib järjekindlalt avalike diskussioonide keskmesse ning uut hingamist on talle otsitud aastakümneid. 2013. aasta Tallinna Arhitektuuri Biennaal peateemaga „Taaskasutades nõukogude ruumipärandit“ mõtestas ümber nõukogudeaegset linnakeskkonda ning taotles selle paremat lõimimist nüüdisaegsesse linnaruumi.²⁹ Antropoloog Francisco Martineze 2018. aastal kaitsnud doktoritöö „Remains of the Soviet Past in Estonia: An Anthropology of Forgetting, Repair and Urban Traces“³⁰ avab muuhulgas suhtumiste paljususe nõukogude pärandisse tänapäeva Eestis.

²⁸ How long is the life of the building. Toim. T-K. Vaikla. Eesti Arhitektuurikeskus, Tallinn 2012

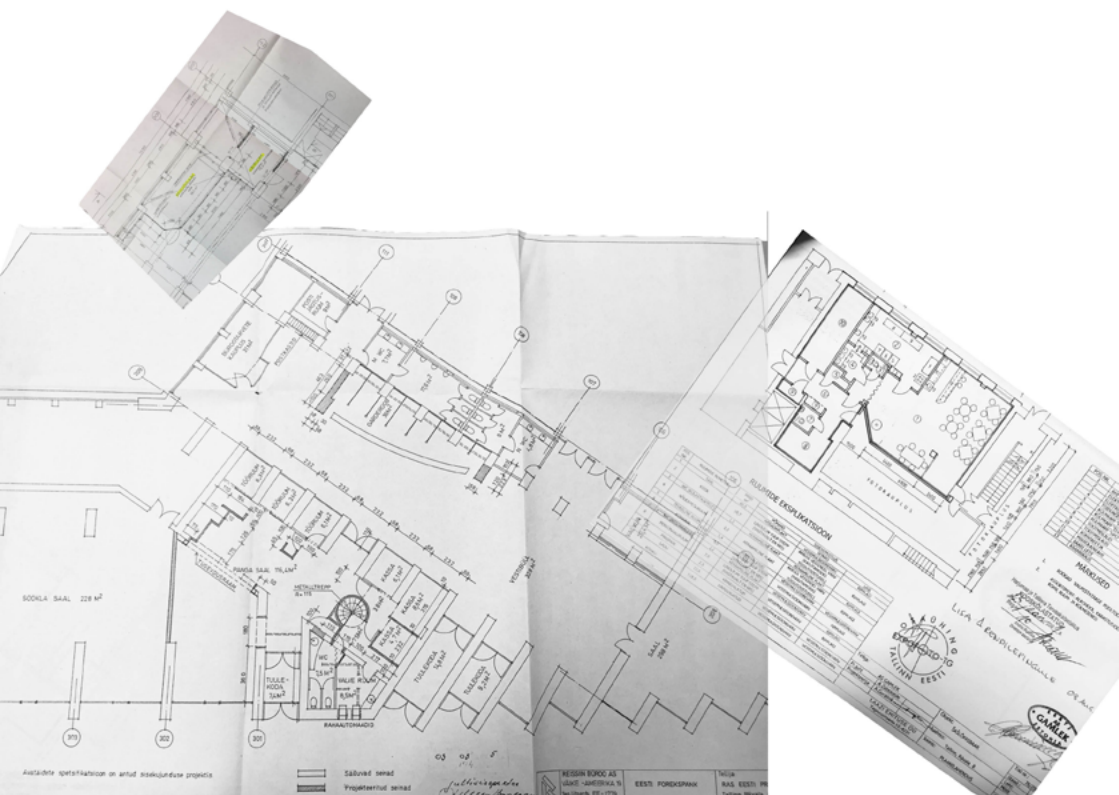
²⁹ TAB 2013: Taaskasutades nõukogude ruumipärandit. Toim. K. Klementi, A. Ader, K. Tõugu, K. Õis. Eesti Arhitektuurikeskus, Tallinn 2013, lk 3

³⁰ F. Martinez. Remains of the Soviet Past in Estonia: An Anthropology of Forgetting, Repair and Urban Traces UCL Press 2018

Antropoloog Tim Edensori sõnul tuleb huvi modernsete varemete (*modern ruins*) vastu soovist seada küsimuse alla naiivsena mõjuvad ideed korrast ja progressist³¹ – ideoloogia, mis modernsetes projektides on ilmekalt esil. Oma mõjusa materiaalse ja laguneva kohalolekuga on hiljutisel pärandil aktiivne roll alternatiivsete arusaamade kujundamisel minevikust, pärandist ja esteetikast³² aga ka olevikust ja võimalikest tulevikest.

31 B.Olsen, P.Pétursdóttir, An archaeology of ruins, *Ruin Memories*. Toim. B.Olsen, P.Pétursdóttir. Routledge 2014, lk 7.

32 B.Olsen, P.Pétursdóttir, An archaeology of ruins, *Ruin Memories*. Toim. B.Olsen, P.Pétursdóttir. Routledge 2014, lk 8.

Kollaaž ümberehituste väljavõtetest Tallinna Linnaarhiivist.
1995 Foreksbank,
Kaupluse ümberehitus fuajees 2000. aastal ja Šašlökibaar (2000)

Nõukogude pärand toob endaga kaasa keeruka ideoloogilise ja ajaloolise mälu temaatika. Üleminek vabaturumajandusele jättis endast maha aga ehk veelgi enam küsimusi tekitava kihi.

Puudutades muuhulgas inimsuse kadu (hilis) kapitalistlikus seisundis, kirjeldab Tõnis Kahu uue korra tendentse nii: „Skemaatiliselt oli kapitalismi keskne tunnusjoon [...] hirmutav tõhusus. Ta oli masinavärk, mis tuleb toime, mis teeb midagi ära, realiseerib.“³³ Realiseerusid nii uued bürood pankadele, kebabiputkad kui ka patsikummi- ja nõõbipoed.

Kaks aega on pragmaatiliselt põimunud Projekteerijate majas. Spetsiifilisest „tootmishoonest“ on uues ajas saanud vaikselt eklektiline, ent endiselt funktsionaalne büroohoone.

³³ T. Kahu. Päkapiku müts, Vikerkaar nr 1-2/2017, lk 56.

Vaatamisväärus.
Alpinistid Projekeerijate maja fassaadil.
Iga-aastase protseduurina turnivad nad fassaadil
ning kleepivad (!) pudenema kippuvad krahvitükid
seinale tagasi.
Nagu päkapikud.

Iganemisest

Termodünaamika teine seadus – entroopia seadus – ütleb, et aine ja energia saavad suletud süsteemis muunduda vaid ühes suunas – kasutatavast kasutamatusse, kättesaadavast kättesaadamatusse, korrast kaosesse.³⁴

Entroopia protsessid väljenduvad ehitiste puhul vananemises, kulumises ning lagunemises. Need on protsessid, mis on nähtavad ning tajutavad ning on väga otseselt seotud hoone füüsilise olemisega. Entroopiliste protsesside suund on teada ja ka nende kulgemise tempo kontrollitav. Teekonnal võivad olla ka omad vaatamisväärsused. Saab teha parandustöid, ennetustöid, hooldustöid.

19. sajandi lõpus ning 20. alguses lisandus vananemise protsessidele mõiste „iganemine“ (*obsolescence* ingl. k). See ei sõltunud enam objektist või ehitisest endast vaid teda ümbritsevatest sätumuslikest teguritest.³⁵ 1911. aastal loetles insener R. P. Bolton nendeks teguriteks tehnika arengu, meie mõjutused, harjumuste muutumise, uute piirkondade arendamise ning linnakeskuste ümberpaiknemise.³⁶

³⁴ T. Howard, J. Rifkin, *Entropy – A New World View*. New York: The Viking Press, 1980, lk 6

³⁵ D.M. Abramson, *Obsolescence*, The University of Chicago Press, Chicago 2016, lk 20.

³⁶ R. P. Bolton, *Building for Profit: Principles Governing the Economic Improvement of Real Estate* (New York: De Vinne, 1911, lk 75.

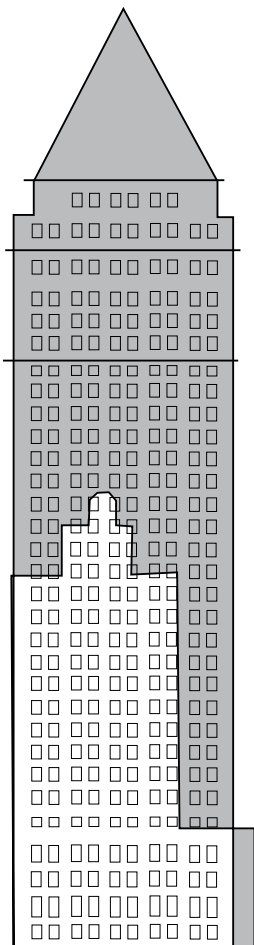
Läbi 20. sajandi kiirenenud ehituse ja lammutamise tsüklid olid ja on enim mõjutatud just iganemise mõistest. Ümbritsevad muutused ja arengud saavad raamistada hetke olukorra koheselt aegunuks. Asjade aina kiirenev iganemine ning asendamine on turumajandusliku ühiskonna toimimiseks vajalik meeleseisund. „Iganemise kontseptsioon ilmnes enne arhitektuuri- ja disainipraktikasse jõudmist just 19. sajandi raamatupidamis- ja ärioloogias.”³⁷ Iganemine avab seosed arhitektuuri ja majanduse vahel.

³⁷ D.M. Abramson, Obsolence, lk6.

Gillenderi hoone lammutamine
1912

https://en.wikipedia.org/wiki/Gillender_Building

Skeem

Gillenderi hoone ja selle asendanud "Bankers trust"(hall)

Maaailma üheks esimeseks näiteks iganemise uskumatust kiirusest oli Gillenderi hoone lammutamine New Yorgis. Aastal 1897 valminud büroohoone läks lammutamisele juba 13 aastat hiljem 1910. aastal. New York Timesi sõnul oli see „[...] esimene kord, kus säärane kõrgklassi büroohoone [...] tõmmatakse maha, et teha ruumi uuele ning veelgi uhkemale“.³⁸

Hoone väärtus ja kasumlikkus oli kukkunud sedavõrd, et ainus lahendus näis lammutamine ning uue ehitamine.³⁹

Linnakeskustes muutusid hooned, maa väärtusega võrreldes kõrvaliseks ja kergelt vahetatavaks.

XX sajandi teiseks pooleks oli hoone määratud eluea kontseptsioon globaalselt omaks võetud⁴⁰. Hoonetesse sai nn „ära viskamine“ sisse kirjutatud.

Kuuekümnendatest hakkas aga iganemise kontseptsiooni kõrvale kasvama ka selle näiline vastand - jätkusuutlikkuse paradigma. Kaks vastandlikku vaatepunkti on tihedalt põimunud. Ehkki „iganemine“ võib paista tänaseks üsna iganenud ideena, elab ta edasi „jätkusuutlikkuse“ sildi all, võttes üle kinnisidee toimivuse ja tõhususe mõõdetavusest, mis väljendub tänasel päeval muuhulgas näiteks energiatõhususarvutustes.⁴¹

³⁸ New York Times, 30 April 1910, <https://www.nytimes.com/1910/04/30/archives/skyscraper-going-higher-one-coming-razing-20story-gillender.html> (vaadatud 1.05.2020)

³⁹ D.M. Abramson, Obsolescence, lk 2.

⁴⁰ Sealsamas, lk 60

⁴¹ Sealsamas, lk 139

foto: Tõnu Tunnel

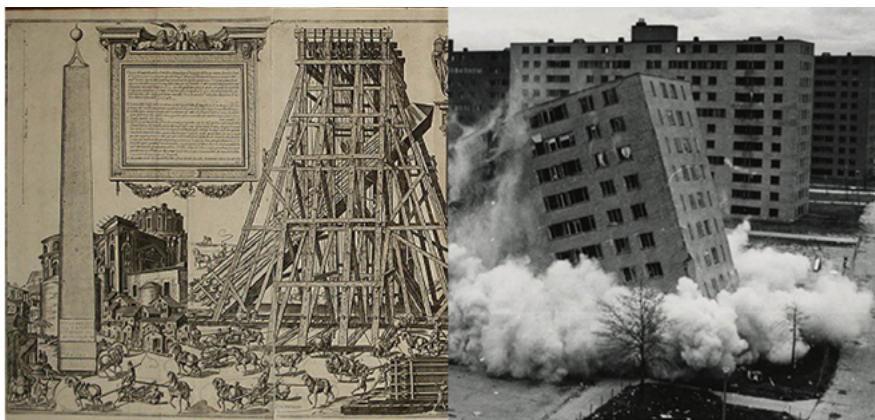
Hiljutised iganemised

Näiteks iganemise ja jätkusuutlikkuse ideede põimitusest tänapäeva Eestis võib olla poleemiline rahandusministeeriumi hoone lammutamine ning uue ja energiatõhusa „superministeeriumi“ kerkimine. Hoone lammutamine ning segased võistlustingimused kütsid kirgi. 2015. aastal kirjutas Leonhard Lapin järgmiselt:

„See, et maja on ehitatud Nõukogude okupatsiooni ajal, ei tähenda veel selle väärtusetust. [...] On kummastav, et Nõukogude okupatsiooni ajal loodud head arhitektuuri hävitades käituvad võimulolijad nagu vanad stalinistid, kes likvideerisid Eesti vabariigi ehituslikud sümbolid.”⁴²

Alateadlikult võib iganemine olla enam just moraalne hinnang kui objekti või ehitise reaalne omadus. (Ehkki hinnangu võib toetada ümberlükkamatutele numbritele). Iganenud ehitis võib olla on lihtsalt liiga igav, harjumuspärane.

⁴² L. Lapin, Barbaarsus Tallinna kesklinnas, Sirp 15.05.2015 <https://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/barbaarsus-tallinna-kesklinnas/> (Kasutatud 15.11.2019)

Paar teatraalset sündmust
Vatikani Obelsiki liigutamine 1585
Pruitt-Igoe kortermajade õhkamine
1972

*Piirimomendid uusehitise ja vare, on
ajalooliselt pakkunud ruumi ning
tegutsemisvõimalusi mitmetele tegelastele.
18. sajandi Pariisi uuslamute esimesteks
asukateks olid tihtipeale prostituudid.¹
Tartu varemetel avastasid maailma
pärastsõjaeesed lapsed.²*

¹ R. el-Khoury. Polish and Deodorize: Paving the City in Late-Eighteenth-Century France, *Assemblage*, No. 31, The MIT Press 1996 lk 14
² J. Kaplinski. Kust tuli õõ, Kirjastus „Eesti Raamat“ 1990, lk 96

Ehituse ja lammutamise vahel

Keller Easterling sedastab: „Kui ajalooliselt on kõrghoonete, tammide, maanteed ning teiste suurte avalike rajatiste ehitus olnud avalikuks vaatamänguks, siis tänapäeval on seesuguse teatri mängukavas hoonete kustutamine: kadumise spektakel.“⁴³ Lammutamine on omamoodi positiivse ambitsiooniga nn vigade parandus, mis tembeldab eelnenu tühistamist väärivaks ja iganenud veaks, mis peab ruumi tegema uuele.

Ehitus ja lammutus on omavahel seotud protsessid. Mõlema ühiseks jooneks teatav kärsitus, ruumilise olukorra ülikiire muutmine.

Klassikalised sonaaditsükliid koosnevad enamasti kolmest osast. Lihtsustatult: kiire - aeglane - kiire (A - B - A). Esimene osa on kiires tempos - teema tutvustus. Teine osa on aeglasem ning kontrastses helistikus võrreldes esimese osaga. Kolmas osa on taas kiires tempos - kui meeldetuletus esimese osa põhiteemast. Kui esimene ja viimane osa tiirlevad äratuntava põhimotiivi ümber, siis keskmine osa võib sisse tuua kõrvalepõikeid, läbipõimumisi ja ekslemisi.

Arhitektuuris jääb draama kõrval, mida väljendavad nii hoone sünd kui ka surm, vahel tähelepanuta ehk olulisim: mis toimub nende kahe vahepeal. Seal on protsessid, mis võivad olla aeglased ning tihti märkamatud.

⁴³ K. Easterling, *Subtraction. Critical Spatial Practice* 4, Sternberg Press, Berliin 2014, lk 23.

Kuid elu koosnebki suuremas osas just väikestest ja tähtsusetutest sündmustest. Ja elu poolt kasvatatavad kummalised kihid võivad (kergete ebamugavuste kõrval) luua kvaliteete ning lahendusi, mis üheski projektis läbi ei läheks.

Graveering Arles'i amfiteatrist enne taastamistõid 19. sajandil (hüpoteetiline)

Kruntide jaotus Arles'i amfiteatris enne taastamistõid.

Firenze linnakoosse põiminud roomaegne amfiteater

Huvitavaid näiteid arhitektuursete vormide hõivamisest leiab antiikehitiste elulugudest Lõuna-Euroopas. Mitmed amfiteatrid ja paleed muudeti keskajal omamoodi tsitadellideks.

Üheks tuntumaks näiteks sellisest hõivamisest on Arles'i amfiteater, millest vaimustus teiste hulgas ka Aldo Rossi. Amfiteatrid kui arhetüüpsed ehitised olid Rossi jaoks näited arhitektuuri võimest urbaanseid vooge raamistada, säilitades samas ka oma vormi loetavuse.⁴⁴

Arles'i amfiteater muutus keskajal tsitadelliks – majad ehitati nii teatri astmetele kui ka areenile. Osad hoonetest haakisid end teatri külge ka müüridest väljapoole.⁴⁵

1825. aastal „puhastati” teater, aga kirjanik Prosper Mérimée eestvõttel sinna lisaks ehitatud hoonetest ning ehitis muudeti ajalooliseks monumendiks.⁴⁶

Veel üks tuntud näide sellisest hõivamisest on Firenze amfiteater, mis on täielikult linnakoosse sulandunud, ent on endiselt aimatav tänavate struktuuris.

⁴⁴ A. Rossi, *Architecture of the City*, The MIT Press, 1982, lk 92.

⁴⁵ Rodrigo Perez de Arce, *Urban Transformations and the Architecture of additions*, Routledge, New York, 2015, lk 8.

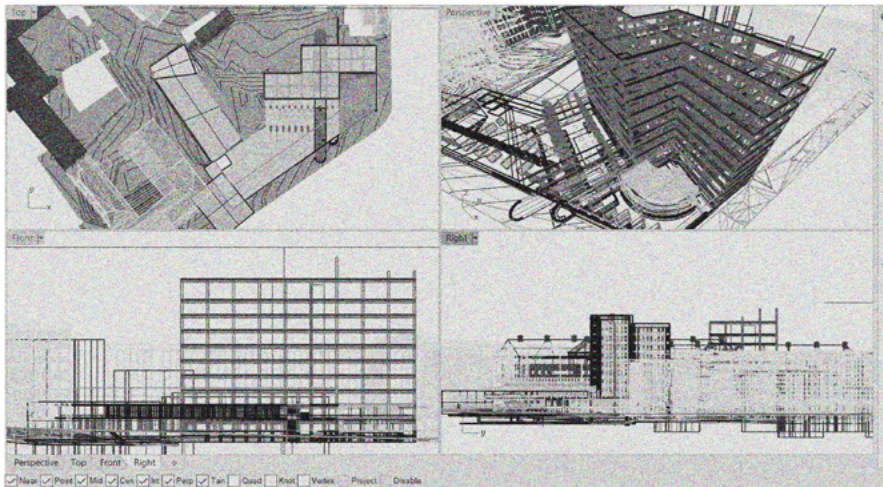
⁴⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Arles_Amphitheatre#Conservation

Viimistlused ja vormid, mis on täpsustatud projektis ning realiseerunud ehitises, võetakse kasutajate poolt taas lahti. Tulemuseks ei ole aga vaid lagunemine ja mandumine – see ei ole üksnes negatiivne protsess.

Ehkki kulumised väljenduvad (materjali) eemaldumises, kaasneb nendega ka omamoodi lisandväärtuse tekkimine. Läbi aja ja läbi kasutuse muutub arhitektuur loetavaks, kuna ta n-ö kogub elu jälgi. Aeg ei möödu arhitektuurses objektis, vaid see koguneb sinna.⁴⁷

Maja kogub endasse aja jälgi ja on pidevas muutuses. Muutuvad kasutajad, muutub ümbritsev keskkond. Nõnda muutub ka vaade ja suhtumine. Muutub ka päris füüsiline keskkond – tekivad kriimud ja mõrad, vahetuvad lambid ja toolid. Kulumised lapitakse ja uued kasutusviisid kasvatavad seinad ja ukSED sinna, kuhu vaja. Paistes küll staatiline, ei püsi maja eales päriselt paigal.

⁴⁷ D. Leatherbarrow, *Architecture Oriented Otherwise*, Princeton Architectural Press, New York 2009, lk 82.

Projekteerijate maja täpsust taga ajavad mudelid
2020

Sarnaseid mõtteid mõnevõrra laiemas kontekstis väljendavad Bruno Latour ning Albena Yaneva essee „Give me a gun, and I will make all buildings move”. Nende sõnul on perspektiivjooniste lummapus ning eukleidilise ruumi usutavus just see, mis on loonud arusaama hoonest kui staatilisest struktuurist. Säärane staatiline vaade on professionaalne oht (*professional hazard*), mis tuleb nende liiga hästi (liiga täpselt?) joonestamisest.⁴⁸

Diskuteerides võimatuse üle kuvada arhitektuuri (hoone või projekti) olemust, koos muutuste, sõltuvuste, vastuoluliste nõudmiste ning eripalgeliste kasutusviisidega mida üks hoone võimaldab (või takistab) nendivad autorid, et „pea neli sajandit pärast perspektiivjooniste sündi ning rohkem kui kaks sajandit pärast projektiivse geomeetria leiutamist pole endiselt veenvat viisi joonistada vastuolulist ruumi, mis üks hoone on.”⁴⁹

Aga mis see hoone siis ON?

48 B.Latour, A. Yaneva, “Give Me a Gun and I will make all buildings move”: an Ant’s View of Architecture”. *Explorations in Architecture: Teaching, Design, Research*, toim. R. Geiser, Birkhäuser Verlag, Basel 2008, lk 81.
49 Sealsamas, lk 86.

Olevik

Eesti keeles puudub üldiselt ajavorm kestav olevik.⁵⁰

See on arusaadav. Olevik ei saa kesta. Olevik on aegadest kõige muutlikum. Homme on tänane olevik minevik. Eile oli tänane olevik tulevik.

Olevik on, aga muutub.

Kõige keerulisem on tabada aega, kus oled.

„Lõppude lõpuks on olevik kõigest üks lõputult pagev punkt juba olnu ja tuleva vahel, kärsitu ja liiga tilluke ruum, et pakkuda tuge. Olevik on vasturääkiv ja segane: kurbus ja rõõm, rahulolu ja kahtlused, pahameel ja jumal teab mis kõik on selles ilma aru ja otsata segunenud [...]. Tõsiseid ja mõistlikke inimesi ei saa see ärritamata jätta.”⁵¹

Arhitektuuridistsipliinile omane või ka kohustuslik usk positiivsemasse tulevikku toob kaasa häiriva tööga, et vahel võib olevikust luua utreeritult negatiivse pildi. Küsitav ja omamoodi ohtlik on muidugi ka liigne idealiseerimine. Olemata üleliia pessimistlik, saab püüda helgema homse kübemeid tänases päevas.

Isegi kui olevik on ebakindel ja paistab kohe otsa saavat.

⁵⁰ Ehkki seda inglise keele mõjulist aega saab simuleerida kohmakate lausete kaudu nagu “Olevik on muutumas”, Täna oleme tulemas” jne.

⁵¹ V. Šarov, Oleviku ja tuleviku minevikust, Vikerkaar, Jaanuar 2019, <https://www.vikerkaar.ee/archives/24031>, (vaadatud 20.04.2020)

**Märkmed vestlusest Rävala 8
haldusjuhi Pille-Riin Mahoniga
23.01.19**

Majas on palju heakorra töid edasi lükatud. Omanik ei soovi mätta raha objekti, mille kohe võiks asendada. See tingib omakorda selle, et ühel hetkel näib totaalne lammutamine ainus variant.

Võimaliku renoveerimise teevad küsitavaks euronõuded kasvõi näiteks ventilatsioonile... Uued torud tõmbaks praegused laekõrgused (hetkel 2.75m) alla.

Korduvatest probleemidest: just torustikud ja tualetid on haldajale murekohaks. Tihedad ummistused. Ühel korrusel on toru osa mida on oma 10 aastat lapitud ning, kus on klambri otsas klamber, mis hoiab koos järgmist klambrit.

Tuul ja fasaad:
Silmnähtavalt hooldamata fassaadi käivad iga-aastaselt üle alpinistid, kes liimivad lahtised krohvitükid seinale tagasi. Mitte ei krohvi üle vaid kinnitavad laperdavad tükid tagasi.

Hädapärased heakorratööd siseruumides ning remont bürooruumides on rentnike enda teha.

Projekteerijate maja

Büroohoonet aadressil Rävala pst 8 ei saa (veel) varemeks pidada, ja praeguste (uduste) plaanide kohaselt ta selleks ei saagi. Esialguses funktsioonis, projekteerimisasutuste tootmishoonena, toimis maja vaevu kümmekond aastat. Vähemalt kümme viimast aastat on hoone tulevikuplaanidesse olnud suurte tähtedega kirjutatud otsus „kohe-kohe läheb lammutamisele“.

Ühelt poolt on see otsus aja hoones justkui seisatanud.

Muudatusi pole mõtet teha, sest varsti kaob kõik niikuinii.

Teisalt on aga asupaik, mille tuleviku ebakindlus on raudkindel, loonud omaette veidra keskkonna.

Majas ringi käies kohtab inimesi harva. Samas on aadressile registreeritud 1048 ettevõtet, kellest viiendik on väidetavalt maksuvõlglastest – see teeb kokku viis protsenti kõigist riigi maksuvõlglastest.¹

¹ M. Pärli "Tallinnas on kolme aadressi peale kokku registreeritud pea 5000 ettevõtet" ERR 02.12.2018 <https://www.err.ee/881135/tallinnas-on-kolme-aadressi-peale-kokku-registreeritud-pea-5000-ettevotet> (kasutatud 18.11.2019)

Järgneb visand hoone tänasest päevast ning märkmed ümbritseva linnasüdame tendentsidest. Kui Projekteerijate maja kavandati suunaga väljast sissepoole, arvestades eelkõige linnaehituslike sihtidega, siis praeguse olukorra kaardistus ja võimaluste otsingud kulgevad vastupidises suunas – seest väljapoole.

Olevik Projekteerijate majas

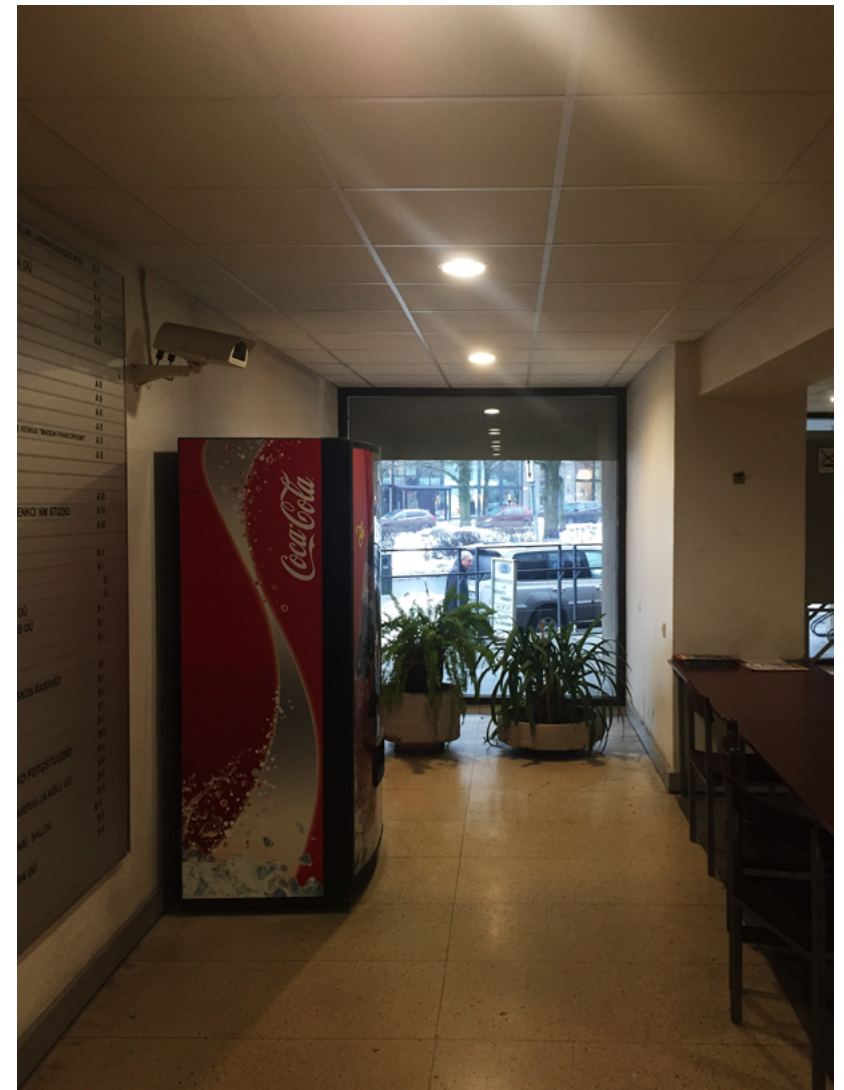
2019. aasta esimesel poolel kogutud andmete järgi tegutsevad Projekteerijate majas väga eriilmelised ettevõtted. Baarid, kauplused, tootmispinnad, tervise- ja ilusalongid, haridusasutused, usuühendused, ettevõtete bürooruumid, trükikojad, huvikeskused, MTÜ-d jpm.* Maja olemus on hetkel eklektiline.

Võib olla on maja kõige püsivamad elanikud trepile ja fuajeesse plaaniväliselt kolinud troopilised taimed.

*täpsema äride kaardistuse leiab töö planšettidelt

Taimed, lauad, turvakaamera ja snäkiautomaat fuajees
2019

*Ehkki lauad on sinna ilmselt asetatud, et rentnikkel oleks võimalik
posti sorteerida, on see ka kummaline avaliku kontori võimalus.
Paistes küll üdini avatud asetseb laudade rivi peamise käigutee
kõrval nõnda, et vähesed möödujad märkavad seal istujat.*

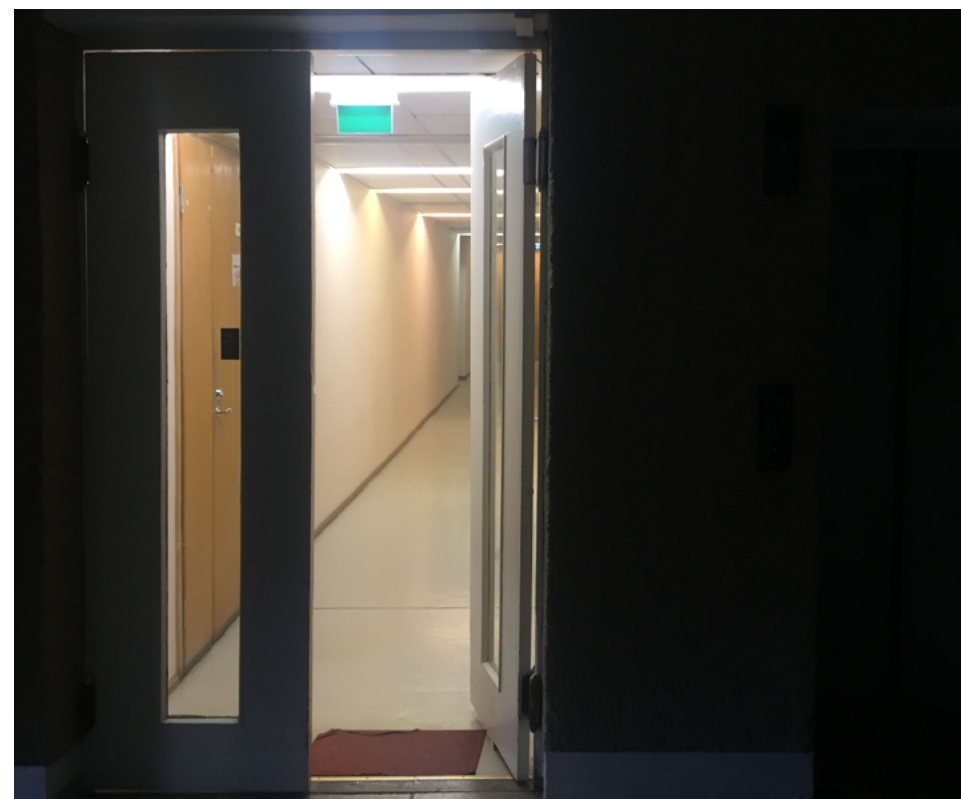
Rävala 8-st on saanud n-ö koduta koguduste varjupaik. Rävala 8 OÜ äriruumide üürile andmisega tegelev Ago Karbe sõnul on kogudusi majas aja jooksul olnud vähemalt 20. Hetkel on erinevaid usuühendusi majas kaheksa.¹

¹ L. Malleke, Rävala 8, koduta koguduste kodu, Eesti Päevaleht, 06.02.2017

Tallinna Kristliku Vabakoguduse pühapäevane jumalateenistus
Jaauar 2020

Samaaegselt toimub hoone eri paigus veel kaks teenistust.
Fuajees on paariks tunniks püsti plakat, "God really lives here"

Algupärane
kahepoolsete
hingetega koridoriuks
5.korrusel.
2019

Kõrvalepõige:

*Ühel päeval (naistepäeval)
Projekteerijate majas. Vahetult
enne koosolekut hakkas põrandale
kogunenud sodi väga häirima.
Kuna kontoris tolmuimeja puudus,
pöördusin valvuri poole küsimusega
kas tolmuimejat oleks laenata. Tuli
välja et koristajate ruum on hoopis
teises maja otsas (mina nimetaks
seda juba teiseks majaks) ning lisaks,
ei ole sinna kohe päris kindlasti
ligipääsu. Ent võime vaadata, kas
midagi on valvuri kõrval toas.
Seal on igasugu asju vanadest
raadiotest, seksioonkappide ning
müstiliste sisuga pappkastideni. Oli
tervelt 2 tolmuimejat, millest üks
ka teoorias töökorras, ent lõpuni
punnis tolmuksotiga. Kuna tolmuksotiga
selles kõrvale jäetud kola ruumis ei
olnud, siis sai sel korral sodi üsna
minimaalse pingutusega hunnikusse
lükatud*

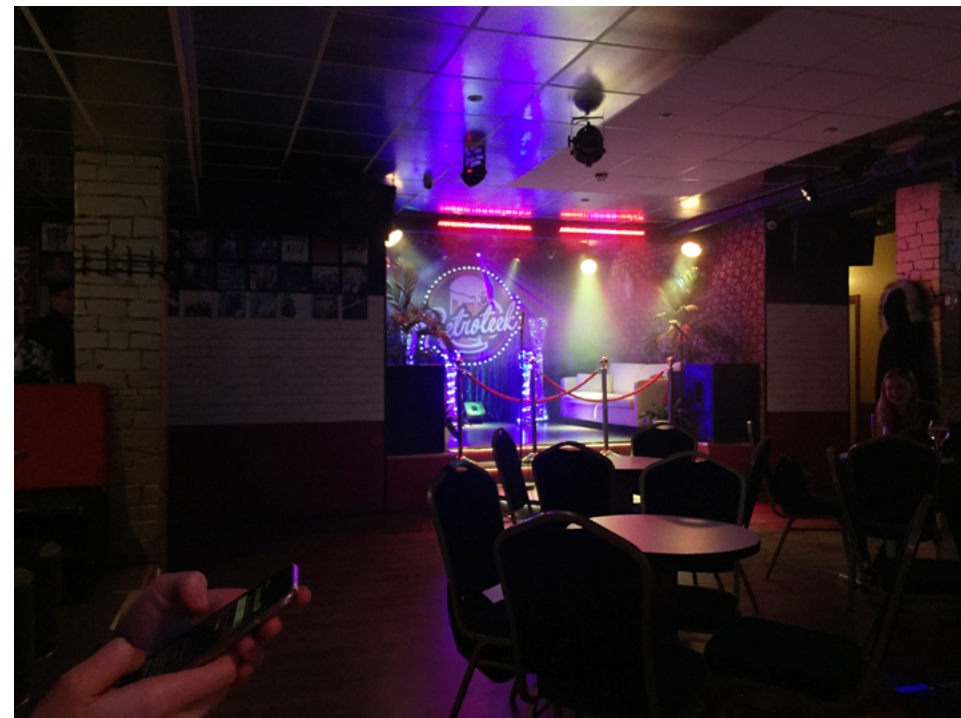
MTÜ Eesti Noorte Arhitektide Liit
10. korrus
Jaanuar 2020

Ehituskeskus
2. korrusel
Veebruar 2019

Pudupood fuajees
Oktoober 2019

Karaokebaar Retroteek
0. korrusel
Veebruar 2020

2. korruse koridor hoone A osas
Veebruar 2019

Ehkki formaalselt ühe suure joonega lahendatud, polegi Projekteerijate maja üks hoone, vaid mitmekesine kompleks. See väljendub ilmekalt Teaduste Akadeemia raamatukogu saaliosa puhul – selle mahuga sirutab hoone end lausa kõrvalkrundile.

Olles visuaalselt ja formaalselt osa Projekteerijate maja hoonemahust, on see ruumiliselt seotud hoopis teise hoone ja institutsiooniga.

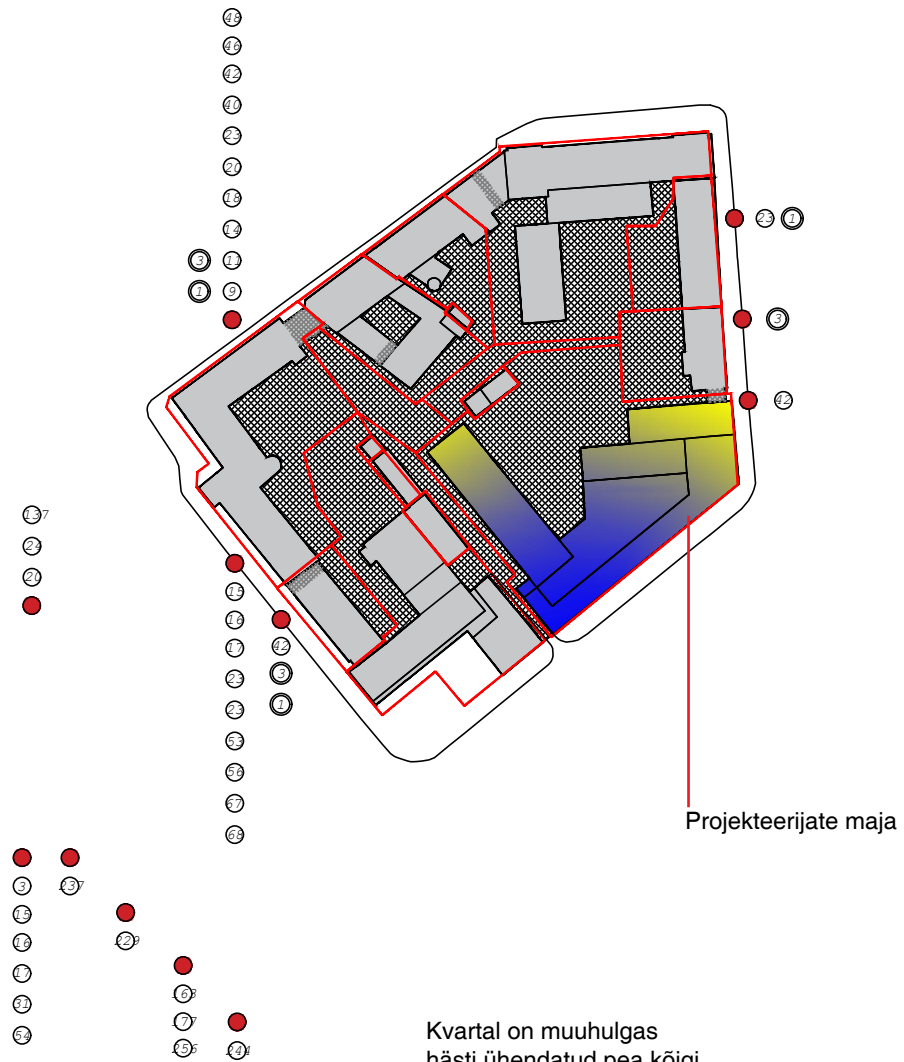
Teaduste Akadeemia osa on ka märgatavamalt paremas seisus.

Projekteerijate majale iseloomulikud betoonist aknaraamid on vaadeldavad ning käega katsutavad originaalilähedases konditsioonis. Taamal paistva torniosa raamid on tükke poetanud ning paljastanud kohati sisemise armatuuri.

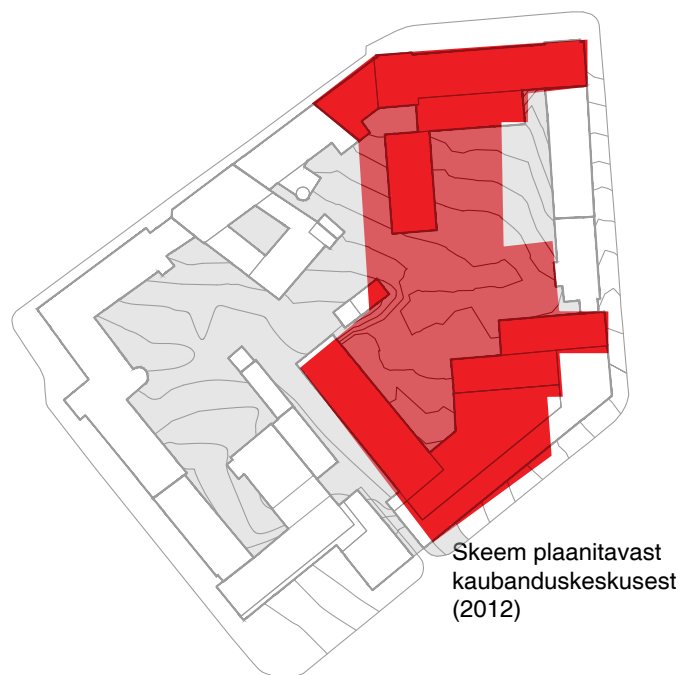
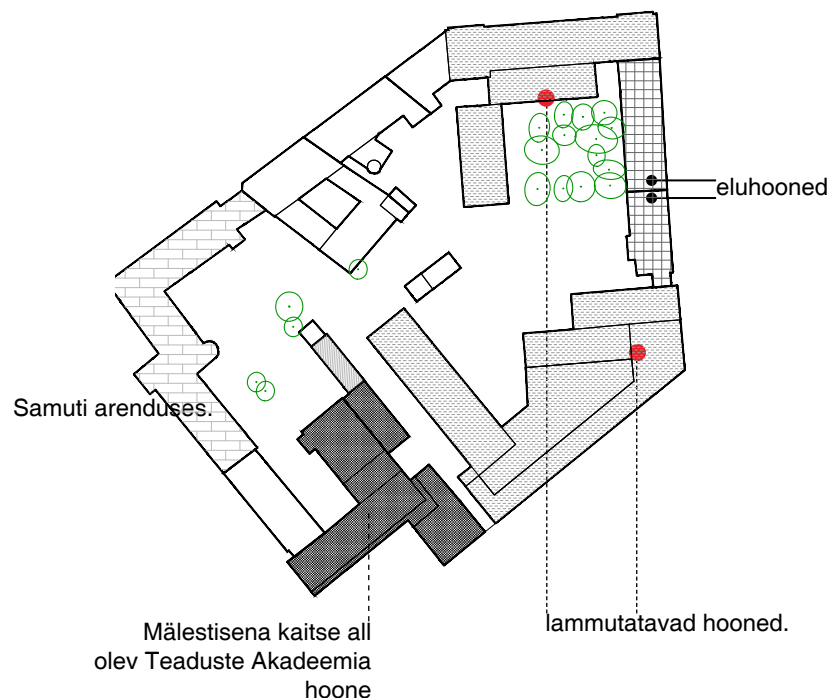

Hoov
Kummaline hetk - väsinud originaalaknad ja venekeelne kritseldus “vabadus”
Veebruar 2019

Kvartali plaanid

Kvartal on muuhulgas
hästi ühendatud pea kõigi
Tallinna piirkondade ning
linna lähiümbrusega - See on
ümbritsetud busside peatustest.

Projekteerijate maja on osa perimetraalse hoonestusega kvartalist linna südames.⁵² Nõnda on see südalinna arengute epitsentris ja enam kui hoone ise (mille ehituslik kvaliteet ning tänapäeva standarditele vastavuse võimalikkus on üleüldise kahtluse all) on väärtustatud krunt, millel see seisab. Asukoht.

Detailplaneeringu menetlus terve kvartali uuendamiseks algas juba 2005. aastal.^{53,54} 2018. aastal võttis Tallinna Linnavalitsus detailplaneeringu vastu. Selle kohaselt võib muuhulgas „Rävala pst 8 krundil paikneva [...] amortiseerunud ärihoone (nn Projekteerijate maja) [...] asendada uue hoonega.“⁵⁵

Projekteerijate maja ja Meloni kaubamaja asemele ning nendevahelisele hoovialale on planeeritud uut kaubanduskeskust juba aastaid. KOKO arhitektide esmane eskiis, koostöös Benoy (London) ja RStudioga (Göteborg), valmis aastal 2012.⁵⁶

2016. aastal võis lugeda lähituleviku plaanidest, kus „Tallinna südalinn saab 2020. aastaks uue ilme ja

52 Veljo Kaasiku hinnangul on tegemist osaga linnakoost, milles on teataval määral ehitatud välja ideed Saarineni Suur-Tallinna planeeringust. (Nõnda on kvartal osa veel ühest teostumata plaanist.) (Suuline vestlus 5.03.2019)

53 Estonia pst, Kaubamaja tn, Rävala pst ja Teatri väljaku vahelise kvartali detailplaneering, Seletuskiri, Töö nr 05021 18.11.2019 13:51

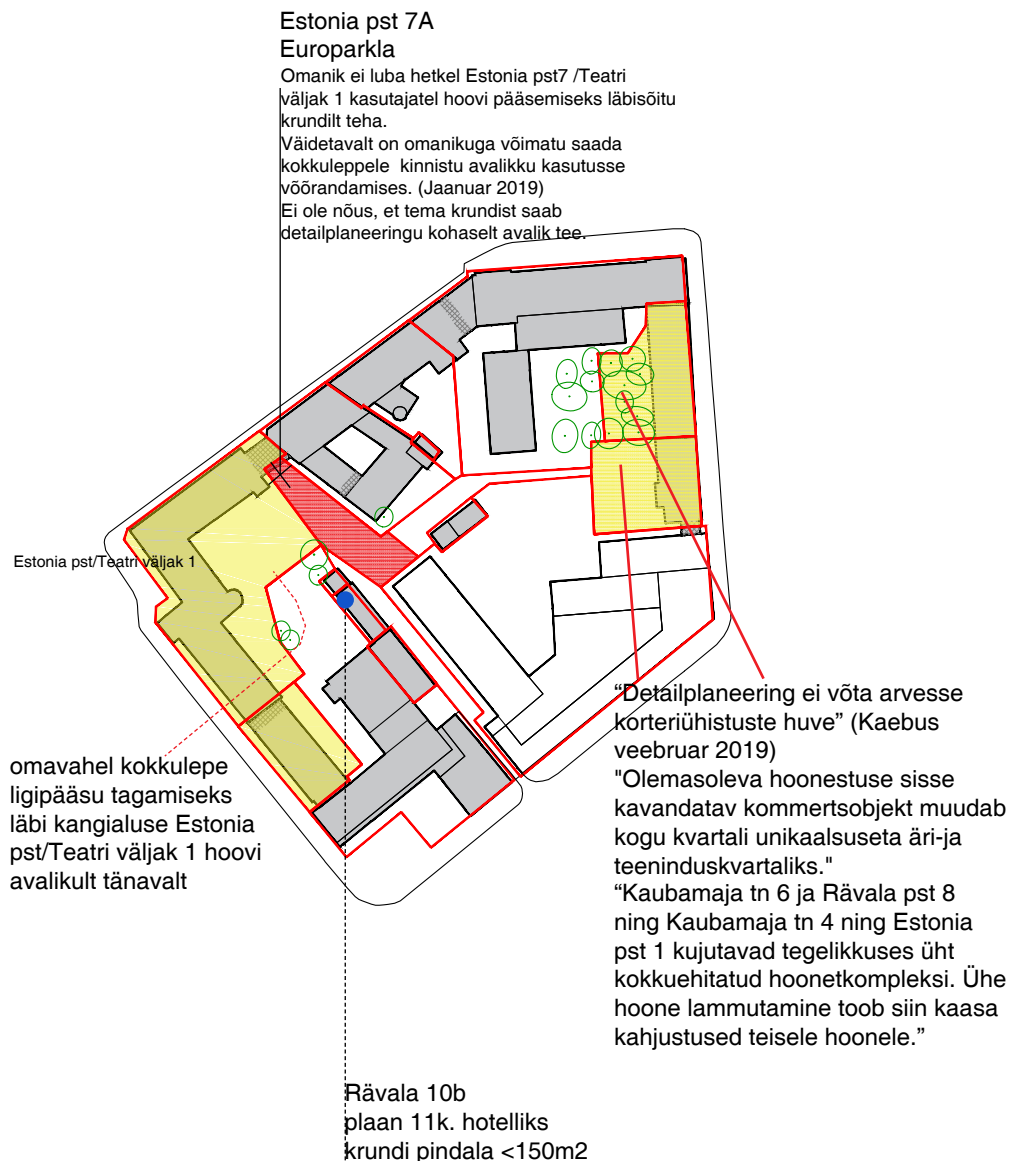
54 Olgu lisatud, et 2006. aastal müüs keskkonnaministeerium Projekteerijate maja eraomandisse. Müügitehing oli dramaatiline, segane ja altkäemaksu hõnguline.

55 <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Uudis-Kaubamaja-ja-Solarise-vaheline-kvartal-uueneb>

56 <http://www.koko.ee/en/project/127>

Detailplaneeringust nopitud draamade skeem.

(kollasega märgitud
krundid, mille
pöördumistest Tallinna
linnaavalitsuse poole tegin
eelduse, et nemad on
"omavahel sõbrad").

peatänav, kui käesoleval aastal algava piirkonna
arenduse käigus renoveeritakse Rāvala ja Estonia
puiestee vaheline Rāvala kvartal, millele lisanduvad
Kaubamaja ja Viru keskuse ning nende ümber jääva
avaliku linnaruumi arendused.⁵⁷

Detailplaneeringu menetlus ning arendajate plaanid on
kõrval olevate kortermajade elanikele kõvasti meelehärmi
tekitanud. Kurdetakse arendaja ning linnapoolset
kokkumängu ning nende huvidega mitte arvestamist.⁵⁸

2019. aastal toimus krundile kutsetega konkurss, mille
võitjaks tuli KOKO arhitektid.

„Kvartali eestvedaja, Brave Capitali juhi Veljo Kuuse
sõnul oli konkursi eesmärk leida parim võimalik
arhitektuurne lahendus, et muuta hooletusse jäänud
linnaruumi osa mitmekesiseks, kaasaegseks ja
meeldivaks linnasüdameks, kus eriti mõnus on olla
jalakäijatel.“⁵⁹

57 VIDEO: Tallinn saab jalakäijakeskse südalinna, autod koondatakse
Rāvala hiigelparklatesse, Delfi, 02.05.2016, 15:32 <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/video-tallinn-saab-jalakajakeskse-sudalinna-autod-koondatakse-ravala-hiigelparklatesse?id=74405777>

58 <https://www.aripaev.ee/uudised/2016/07/27/naabrid-pidurdavad-marcel-vichmanni-arendust>

59 <https://arileht.delfi.ee/news/uudised/fotod-ja-video-selgus-ravala-ja-estonia-puiestee-vahelise-kvartali-arhitektuurikonkursi-voitja?id=88010613>

Ümbrus

Skemaatiliselt võib Tallinna kesklinnas märgata teatavaid üheülbastumise ilminguid. Kui nelikümmend aastat tagasi seisid Projekteerijate maja lähiümbruses erinevatest tüpoloogiatest muude seas Viru hotell, Postimaja ja Poliitharidusmaja (Sakala keskus), siis tänaseks on kõigist loetletuist saanud kaubanduspindadega ülepuistatud elustiilikeskused.

Rävala pst 8 hoone paikneb viie kaubanduskeskuse (Kaubamaja, Solaris, Melon, Viru keskus ja Stockmann) vahetus läheduses. Lisaks mitmed hotellid, pangad, koolid ja teater. Loetletud ruume võib vaadelda kui kontrollitud ja reguleeritud keskkondi, kus kasutaja käitumine on normeeritud ning kogemus tugevalt turumudelite järgi kureeritud.

Vaade Projekteerijate maja poole Viru keskusest
veebruar 2019

Kas Projekteerijate maja on oma praeguse olekuga sellises keskkonnas võõras? „Hooletusse jäänud linnaruumi” osa? On võimalik, et see jääb selleks veel äraarvamata ajaks. Tihti jääb ehitiste ja rajatiste n-ö hukkamisplaanide elluviimine määramatult pikaks ajaks venima. Ja see ei pruugi üldsegi halb olla. Nii lihtsalt on.

Projektsioonid

Enamiku ajast on Arhitektuur teenija, kes teeb mida parasjagu vaja ning ei saa endale lubada lõputute küsimuste esitamist.

Vormib ruumi, mida hetkel vaja.

Võimla, haigla, park, parkla.

Mida iganes.

Ikka saab.

Arhitektuurile meeldib üldiselt poseerida kui päevakajalise, ühiskonnas kõlapinda tekitava ning praktilise probleemi lahendaja. Tekitab ta tihti aga loendamatuid ning nüristavalt argiseid olmeprobleeme.

Nõnda olen minevikus natuke pompoosselt sõnastanud sünge autoportree arhitektuurile ja olnud kriitiline lahenduste pakkumise suhtes. Tegelikult võivad lahendused tihti täitsa toredad olla, ent siinse töö raames ma neid ei otsi. See on mäng mõtetega, mis on vaevanud. Nende jätkeks on ka simuleeritud ruumiliste „sekkumiste” projektsioonid. Sekkumised on tabav sõna, kuna need segavad rünnatavat ruumi.

Joseph Mallord William Turner
The Thames above Waterloo Bridge
1830–5

Robin Evans on Libeskindi „Kammerteoseid” analüüsisides kirjutanud, et arhitektuuri võib jaotada esmaseks ja järgnevaks tegevuseks - projekteerimiseks ja ehitamiseks. „Aga, et hoone võib ebaõnnestunud tagajärjena ka kõrvale heita ning säilitada kõik väärtuslikud omadused ... joonistuses. Arhitektuuri kärpides ja ehitamist kõrvale heites jõutakse projekteerimise ja projekteeritu läheduseni.”⁶⁰ Kas joonis, või joonistus saab ruumi (kõiki) omadusi, väärtusi või ebaõnnestumisi kanda, on mõnevõrra küsitav. Joonis(tus) on kummaline vahend, mis elab oma elu, mis võib reaalsuse eest põgeneda. Arhitektuur pendeldab ja paindub omamoodi reaalsuskihtide vahel. Tõlgendades hetkeolukorda läbi jooniste, skeemide, piltide, mudelite, makettide, diagrammide, tekstide jm. Loob iga tõlgendusega uut reaalsust, või õigemini, toob esile olemas oleva. Oscar Wilde`i sõnul ei olnud Londonis enne Turneri maale udu. Ma ei tea, kas Eestis enne Jüri Okase fotosid elektrikappe oli. Representatsioonide kaudu on võimalik keskkondi avastada ning vähem ja rohkem ka väärtustada.

⁶⁰ R. Evans, Joonte ees, mille taga pole miskit, Ehituskunst 2013:... Nagu arhitektuurist tantsida, Eesti Kunstikadeemia arhitektuuriteaduskond, Tallinn, 2013, lk 37.

Töö projektsioonid paigutuvad ajaliselt hoone lammutamisotsuse ning selle realiseerimise vahepeale. Eesmärgiks ei ole otseselt lammutamise välistamine. See ei ole päästeplaan. Vaheala lammutamisotsuse ja reaalse lammutamise vahel võib aga venida pikaks. Projekt on juurutatud olevikku, mis kestab, aga muudkui muutub. Projekti põikeid - sisselõikeid, ära- ja ülevõtmisi võib vaadata kui arhitektuuriseid viirastusi. Need on projektsioonid sellest visalt seisvast hoonest.

Projektsioonide aluseks on hoone kaardistus*, mis on kombinatsioon arhiivimaterjalidest, elu vaatlustest ning ruumi detailsemates jaotustes autori ette kujutlustest.

* leitav töö graafilisest osast planšettidel.

Ära võtmised

Projektsioonide sekkumised „äravõtmised” väljenduvad põhiliselt vaheseinte ning vahelaepaneelide eemaldamises. Projekteerijate majas on palju ruutmeetreid, mis seisavad kasutusetä. Ära võtmised võivad nende asemel teha ruumi. Kohati saavad (õhu) ruumi juurde praegused üürnikud. Kohti, kus olla saavad avastada nii nemad kui võimalikud külastajad.

Kohati võivad „äravõtmised” luua ka ebamugavust. Vahel tundub, et hea ruum on see mida ei märka, mis laseb omi tegemisi teha, ning millele ei pea tähelepanu pöörama. Läbilõiked korruste avalikel aladel on pragmaatilises mõttes küsitavad ning sunnivad sihtkohta jõudmiseks tegema pikemaid tiire. Võib olla ka märkama, kus parajasti oled. Vaatama, et alla ei kuku.

Üle võtmised

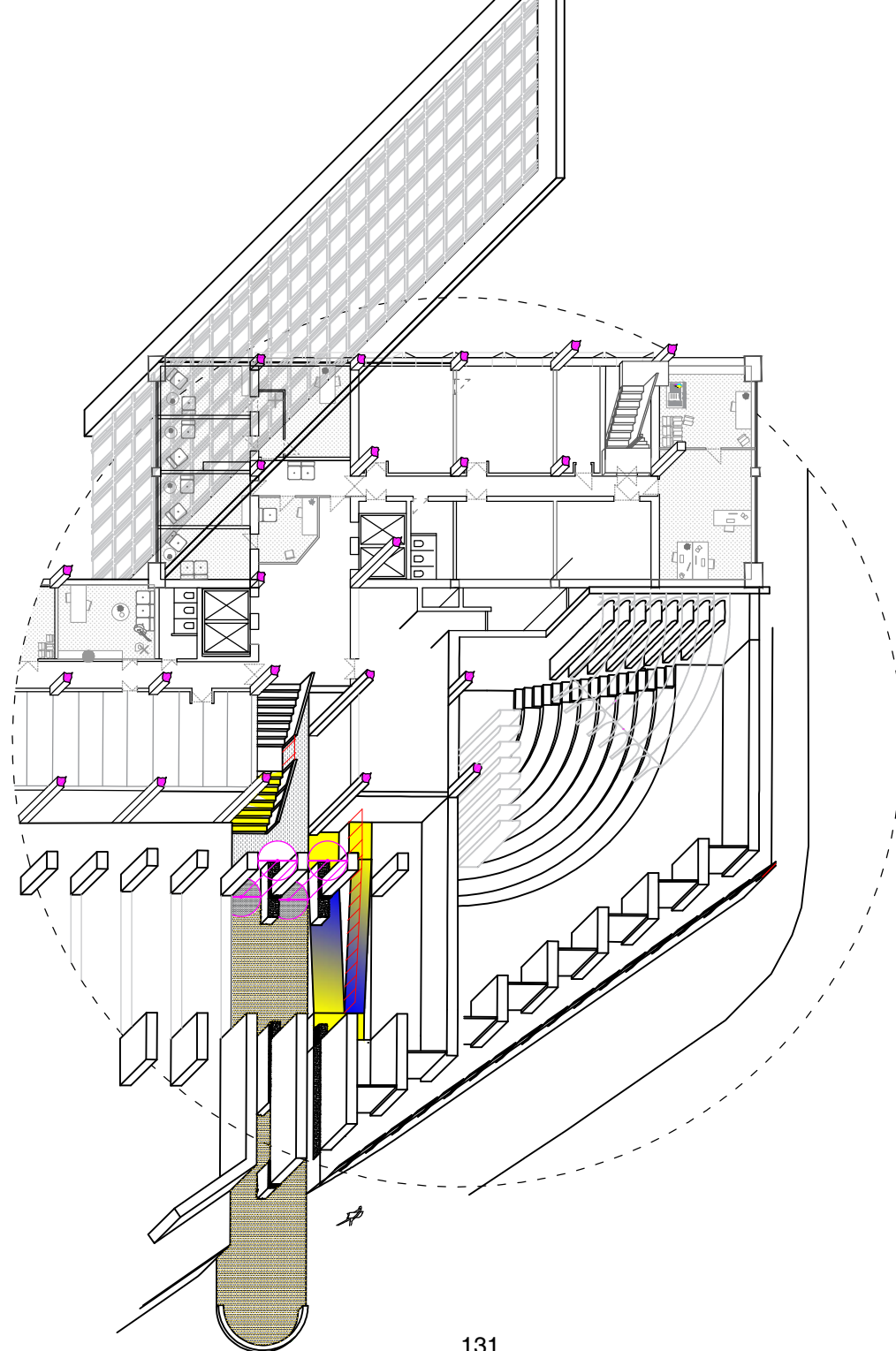
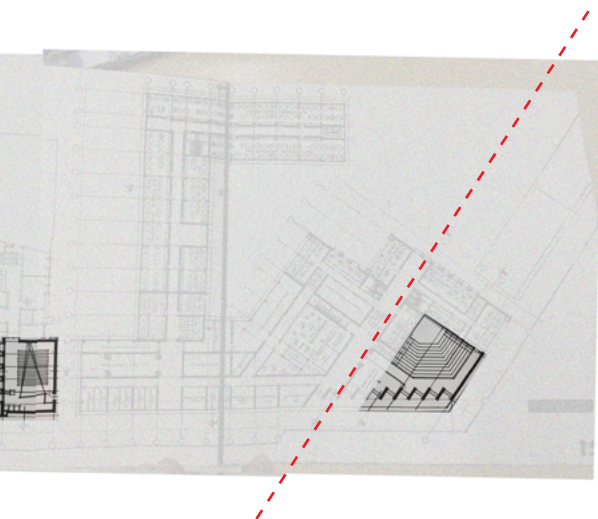
Projektsioonide sekkumised „ülevõtmised” väljenduvad heakorra töödes, asendamistes, väikestes lisandustes ja uue programmi tutvustamises. Kui on mõni „programm”, mis uurimisobjekti - Projekteerijate maja kesta kodu pole leidnud on selleks „elamine” - kodu ise. Õigupoolest jääb kahtlus, et vabalt võib mõnel korrusel keegi juba praegu elada.

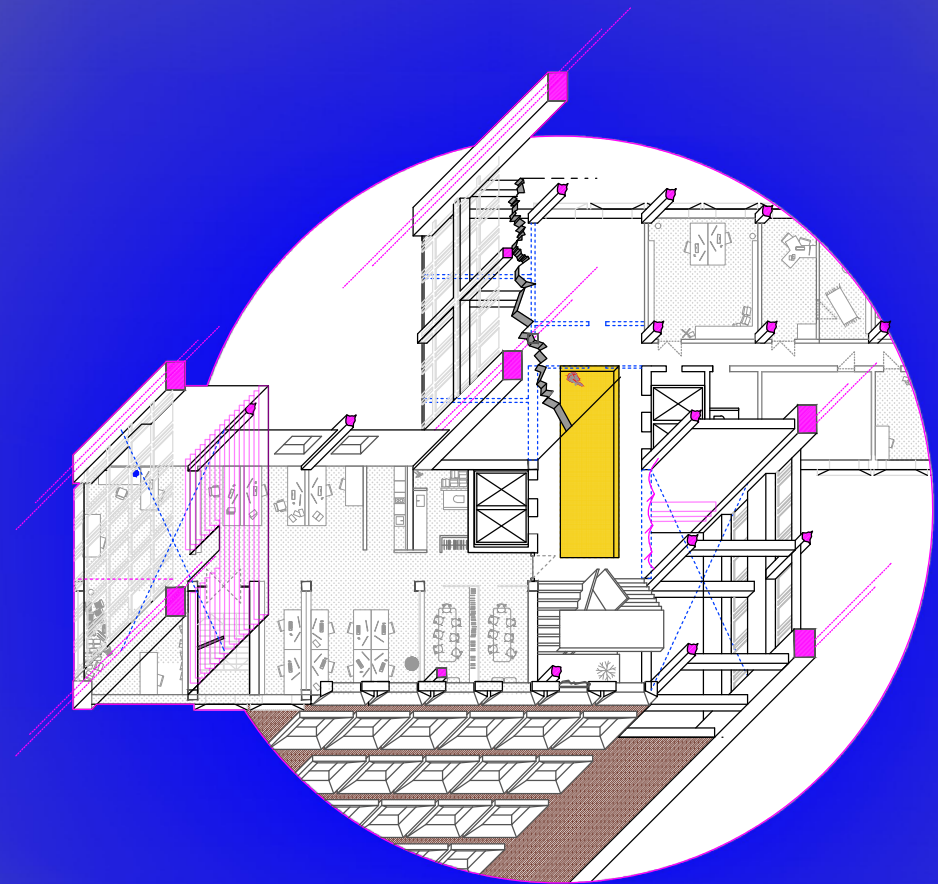
Elu nii hoiab kui hävitab.

* Järgnevalt on toodud mõned projektsioonidest. Ülejäänud ning täpsemad projektsioonid leiab töö graafilisest osast planšettidel.

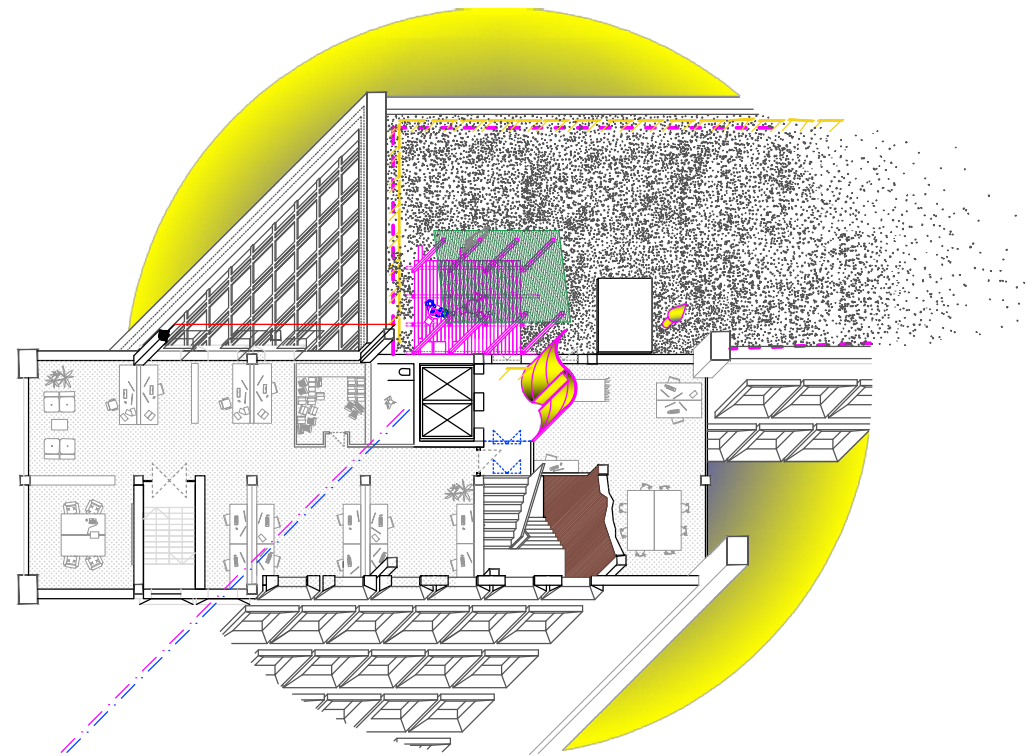
Fragmenteerumise projektsioon.

Ehkki formaalselt ühtse tervikuna lahendatud, polegi Projekteerijate maja tegelikult üks hoone, vaid mitmekesine kompleks. Lõige fuajeest võimendab hoone fragmenteeritust. Eraldab uhke saali jõude seisvast fuajeest. Saal, esindusruum kasvab hoonest lahku. Läbilõikega tekkinud sisehoov sirutub tänavale. Natuke nagu näitab keelt. Segab tänavaruumi ning meenutab oma kohalolu.

Kabinetprojektsioon üheksandalt korruselt

Kabinetprojektsioon käigust katusele.

Kokkuvõte

Magistritöös võtan vaatluse alla Tallinna kesklinnas asuva büroohoone, mis on tuntud ka kui Projekteerijate maja. Hoone satub vaatluse alla lammutamisotsuse ning selle täide viimise vahepeal.

Kirjalik osa koosneb põimunud esseedest ja märkmetest, mis avavad mõtteid projekteerimisest, ajast, modernistlikke mõttemustritest, pärandist ning olevikus olemise keerukusest.

Märkamised Projekteerijate majast tänasel päeval näitavad maja ajutist ning ebakindalt olevikku. Raamistavad selle kui momendi, kus ühelt poolt ei toimu midagi, ent kus teisalt on ebakindlus omaette huvitava keskkonna tekitanud.

“Projekti” projektsioonid paigutuvad sellesse samasse olevikku ning on selle võimendajaks. Õigupoolest võib neid vist tõesti vaadata kui mandalaid - keskendumisharjutusi Projekteerijate maja ning projekteerimise teemadel.

Projektsioonid kuvavad ruumilisi sekkumisi olemasolevas keskkonnas: ära- ja ülevõtmisi. Äravõtmised eemaldavad kohati (kasumlikke), ruutmeetreid, aga annavad ruumi nii praegustele üürnikele kui võimalikele läbikäijatele. Ülevõtmised väljenduvad heakorra töödes,

asendamistes, väikestes lisandustes ja uue programmi -
elamise - kujutluses.

Momendis, kus olevikus olemine on varjutatud võimalikke
tulevike poolt vaatab töö tardunud olekut kui imelikku
võimalust.

Abstract:

This project takes a baffled look at the existing environment. An environment that seems to be gone soon but has nevertheless been in a limbo of perpetual being for years.

Project is situated in an 80s office building in the heart of Tallinn, also known as the Architects' and Engineers' Building - as it housed three biggest planning offices in Soviet Estonia. The house served in its original function for mere 10 years.

At the moment the Architects' building is at the final threshold of its life. It is soon to be demolished. This is a status it has beared, or enjoyed for at least 10 years.

Essays and remarks on planning, projecting, time, modernism, heritage problems, maintenance and obsolescence shed light on the difficulty of being in the present.

Observations and mapping of the Architects' building today show it's temporary and uncertain existence. Capturing a moment where on one hand everything seems to be on halt, but on the other where the ambiguity of the situation has allowed diverse activities and odd programmatic plurality to emerge.

The projections from the building exaggerate the existing. Looking at the spaces through often used, but nevertheless distorting lenses of projective geometry scenarios are drawn out, where the present stillness is viewed as a possibility to let go and see what's there.

The decision and an expectation of a demolition locks a building. Doing any radical changes is a waste of time and money. But it can also be viewed as a moment where anything could be done. The found mindset in this project (and this spring) is that the present moment might elongate itself to the future for longer than planned.

The project is an attempt to find possibilities in the moment, that is forever eclipsed by the impending future.

Kasutatud kirjanduse loetelu

Raamatud:

D.M. Abramson, *Obsolescence*, The University of Chicago Press, Chicago 2016.

R. P. Bolton, *Building for Profit: Principles Governing the Economic Improvement of Real Estate*. New York: De Vinne, 1911.

K.Easterling, *Subtraction. Critical Spatial Practice 4*, Sternberg Press, Berlin 2014.

T. Howard, J. Rifkin, *Entropy – A New World View*. New York: The Viking Press, 1980.

J. Kaplinski. *Kust tuli öö*, Kirjastus Eesti Raamat, 1990.

R. el-Khoury. *Polish and Deodorize: Paving the City in Late-Eighteenth-Century France*, *Assemblage*, No. 31, The MIT Press 1996.

D. Leatherbarrow, *Architecture Oriented Otherwise*, Princeton Architectural Press, New York 2009.

F. Martinez, *Remains of the Soviet Past in Estonia: An Anthropology of Forgetting, Repair and Urban Traces* UCL Press, 2018.

B.Olsen, P.Pétursdóttir, *Ruin Memories*, Routledge, New York 2014.

J Otero-Pailos, *Experimental Preservation*, toim. J Otero-Pailos, E. Langdalen, T. Arrhenius, Lars Müller Publishers 2016.

R. Perez de Arce, *Urban Transformations and the Architecture of additions*, Routledge, New York, 2015.

A. Rossi, *Architecture of the City*, The MIT Press, 1982.

I. Rünkla, *Arhitektuursest mõtlemisest: seostest tunnetuslike ja ühiskondlike konstruktsioonide vahel arhitektuuri praktika näitel*, EKA, Tallinn, 2016.

H. Sample, *Maintenance Architecture*, the MIT Press, Cambridge MA, 2016.

M. Serres. *Genesis*. Anna Arbor: University of Michigan Press, 1995.

TAB 2013: *Taaskasutades nõukogude ruumipärandit*. Toim. K. Klementi, A. Ader, K. Tõugu, K. Õis. Eesti Arhitektuurikeskus, Tallinn 2013.

M. Tafuri, Architecture and Utopia: Design and Capitalist Development, Cambridge & London: The MIT Press 1976.

T-K. Vaikla, How long is the life of the building. Eesti Arhitektuurikeskus, Tallinn 2012.

J. Viiding, Vaikelu, Osa, Eesti Raamat, Tallinn 1991.

M. Väljas, M. Karu, Arhitekt Peep Jänes, Eesti Arhitektuurimuuseum, Tallinn 2012.

Sõnaraamatud:

Ladina-eesti sõnaraamat, toim: R. Kleis, Ü. Torpats, L. Gross, H. Freymann, Valgus, Tallinn, 1986.

Artiklid:

R. Evans, Joonte ees, mille taga pole miskit, Ehituskunst 2013:... Nagu arhitektuurist tantsida, Eesti Kunstikadeemia arhitektuuriteaduskond, Tallinn, 2013

T. Kahu. Päkapiku müts, Vikerkaar nr 1-2/2017

K.Kossar, Tunne Tallinna: Missugune oli Tallinna tsirkus? Postimees 21.01.2014 <https://www.postimees.ee/2668554/tunne-tallinna-missugune-oli-tallinna-tsirkus> (vaadatud 23.01.2019).

L. Lapin, Barbaarsus Tallinna kesklinnas, Sirp
15.05.2015. [https://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/
barbaarsus-tallinna-kesklinnas/](https://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/barbaarsus-tallinna-kesklinnas/), (Kasutatud 15.11.2019).

B. Latour, A. Yaneva, "Give Me a Gun and I will Make All Buildings Move": Ant's View of Architecture". Explorations in Architecture: Teaching, Design, Research, toim. R. Geiser, Birkhäuser Verlag, Basel 2008

L. Malleke, Rävala 8, koduta koguduste kodu, Eesti Päevaleht, 06.02.2017, <https://epl.delfi.ee/eesi/ravala-8-koduta-koguduste-kodu?id=77137848>, (vaadatud 17.12.2019).

M. Pärli, Tallinnas on kolme aadressi peale kokku registreeritud pea 5000 ettevõtet, ERR 02.12.2018, <https://www.err.ee/881135/tallinnas-on-kolme-aadressi-peale-kokku-registreeritud-pea-5000-ettevotet> (kasutatud 18.11.2019).

M. Väikenurm, Naabrid pidurdavad Marcel Vichmanni arendust, Äripäev, 27.07.2016, <https://www.aripaev.ee/uudised/2016/07/27/naabrid-pidurdavad-marcel-vichmanni-arendust> (kasutatud 05.04.2020).

D. Zeiba. "Architecture and Illness: Beatriz Colomina on Tuberculosis, Modernism, and COVID-19", <https://>

pinupmagazine.org/articles/interview-beatriz-colomina-x-ray-architecture-drew-zeiba (vaadatud 15.04.2020).

V. Šarov, Oleviku ja tuleviku minevikust, Vikerkaar, Jaanuar 2019, <https://www.vikerkaar.ee/archives/24031>, (vaadatud 20.04.2020).

T. Önnepalu, Vundamentalismist. <http://www.burke.ee/2017/09/18/tonu-onnepalu-vundamentalismist/>, (vaadatud 15.03.2020).

Projektid:

Lars Ø Ramberg-PALAST DES ZWEIFELS
<http://www.larsramberg.de/1/viewentry/3890> (vaadatud 01.05.2020).

KOKO Arhitektid, Rävala Gallery
<http://www.koko.ee/en/project/127> (vaadatud 05.04.2020).

Internetiallikad:

<https://www.wordsense.eu/proicio/> (vaadatud 04.04.2020).

https://en.wikipedia.org/wiki/Arles_Amphitheatre#Conservation (vaadatud 20.04.2020).

Kaubamaja ja Solarise vaheline kvartal uueneb,

04.12.2018, <https://www.tallinn.ee/est/ehitus/Uudis-Kaubamaja-ja-Solarise-vaheline-kvartal-uueneb> (vaadatud 05.04.2020).

VIDEO: Tallinn saab jalakäijakeskse südalinna, autod koondatakse Rävala hiigelparklatesse, Delfi, 02.05.2016, <https://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/video-tallinn-saab-jalakaijakeskse-sudalinna-autod-koondatakse-ravala-hiigelparklatesse?id=74405777> (vaadatud 05.04.2020).

Selgus Rävala ja Estonia puiestee vahelise kvartali arhitektuurikonkursi võitja, Ärileht.ee, 08.11.2019, <https://arileht.delfi.ee/news/uudised/fotod-ja-video-selgus-ravala-ja-estonia-puiestee-vahelise-kvartali-arhitektuurikonkursi-voitja?id=88010613> (vaadatud 05.04.2020).

Intervjuud ja kirjavahetused:

V. Kaasik, vestlus autoriga 05.03.2019, märkmed autori valduses.

P. Mahon, vestlus autoriga 23.01.2019, märkmed autori valduses.

M. Väljas, e-kirja vahetus autoriga 06.02.2019, koopia autori valduses.

Planeeringud:

Estonia pst, Kaubamaja tn, Rävala pst ja Teatri väljaku

vahelise kvartali detailplaneering, DP021600, <https://tp.tallinn.ee/DetailPlanning/Details/DP021600> (vaadatud 3.02.2020).

Loengud:

Jan de Vylder, I Prefer Not To, Studio Swinnen, ETH 2016 <https://www.youtube.com/watch?v=gAG-sd8oJfg> (vaadatud 20.11.19).

Arhiiviallikad:

Sirp ja Vasar, nr. 50, 10.12.1965, <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=sirpjavasar19651210&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----> (vaadatud 10.05.2020).

Tsirkuse hoone Stalini väljaku ääres, Fn 2124, Tallinna Linnamuuseum, <http://www.muis.ee/museaalview/2297557>

Tallinna Linnaplaneerimisameti arhiiv:

TLA 12726

TLA12726-I

Taastumatud allikad:

Arhitektuurikollektiv SUOJA ettekanne ning vestlus sümposiumil "You Tell Me" Helsingis, 30.11.2019. (Mõningased märkmed siiski autori valduses).

Kasutamata kirjandus:

(mida on töö taustal loetud ja mis on mõtteid ja meeleolu vorminud)

E.Cioran, Lagunemise lühikursus, Avatud Eesti Raamat, Tallinn, 2002.

Recycled Theory: Dictionario illustrato/Illustrated Dictionary, toim. S. Marini, G. Corbellini, Quodlibet, Macerata, 2016.

F.Scott, On Altering Architecture, Routledge, London, New York, 2008.

Tabula Plena, Forms of Urban Preservation, toim. B. Roberts, Lars Müller Publishers, Zürich, 2016.

J. Verwoert, Ammendatus ja ülevoolavus, Eesti Kunstiakadeemia kirjastus, 2017.

Lisad

1947-1966
Krundil tegutseb Tallinna
Tsirkus

1968
Algab
Projekteerijate
maja ehitus

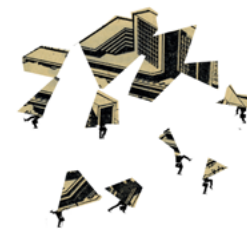
1972 Esimesena
valmib hoone
torniosa (A)

1981 Valmib
terve kompleks

napid 10 aastat toimib
hoone oma esialgses
funktsioonis

1989-1991
Koos N. Liiduga
lagunevad ka suuremad
projekteerimisbürood

1988. aastal oli peaaegu iga korruse
koridoris liftide vastas suitsunurk: mingit
sorti sotsiaaklubi. Korrusel, kus mina
töötasin koosnes seltskond peaaesjalikult
geodeetidest. See oli ebamääraselt avalik ja
samas nagu kellegi isiklik koht. Tekitas
minus, värskest keskkoolist tulnus,
mööduks kerge ebamugavustunde.

Tiina
kunagine joonestaja
vestlusest kevadel 2019. aastal

"Kui aga võtta Rävala 8 maja, siis seda sai
oma pool aastat veeretatud. Sai käidud
Viinuses, Riias ja Kaunases. Vaadatud,
et kuidas pagana moodi me seda teeme.
Enne oli ju ka olnud võistlus selle koha
peale, mis ka natuke kammitse. Mäletan,
et siis tulin ükspäev hommikul tööle ja
egin selle veerand tunniga ära ja nii jäigi.
See oli küll teismoodi kui olime mõelnud
aga nii ta tuli."

Peep Jänes
Arhitekt Peep Jänes, Eesti
Arhitektuurimuuseum, Tallinn 2012, lk 184

1990. aastatel punuvad
hoonesse pesad väikeärid,
ühemehebürood, pudupoed,
hambaarstikabinetid,
pangakontor jpm.

projekteerijate
maja
sildistamine

